

Ks. HENRYK OLSZAR

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0002-1585-4637>

LATA MŁODOŚCI I KAPŁAŃSTWA ORAZ RODOWÓD TEODORA KUBINY

THE YOUTH AND PRIESTHOOD OF TEODOR KUBINA

ABSTRACT

Kubina Teodor Filip (1880–1951), pseudonimy: dr K, dr Rzymiski, dr Teodor Rzymiski, Ks. dr Rzymiski, Teodor Rzymiski; ksiądz rzymskokatolicki, działacz społeczny i narodowy, organizator śląskich kongresów katolickich, pierwszy redaktor „Gościa Niedzielnego”, pierwszy biskup częstochowski, organizator Akcji Katolickiej. Pochodził ze Świętochłowic, gdzie urodził się 6 kwietnia 1880 r. W 1906 r. przyjął święcenia kapłańskie, w latach 1917–1925 był proboszczem parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Katowicach. W czasie konfliktu polsko-niemieckiego o Górny Śląsk po I wojnie światowej był jednym z przywódców strony polskiej, która wielokrotnie powoływała go na stanowisko administratora lub dyrektora części diecezji wrocławskiej objętej plebiscytem. Był członkiem Narodowej Partii Robotniczej. W latach 1922–1925 był jednym z najbliższych współpracowników biskupa Augusta Hłonda i organizatorem nowo utworzonej diecezji śląskiej (katowickiej). W 1925 r. został mianowany pierwszym biskupem częstochowskim.

Kubina Teodor Filip (1880–1951), pseudonyms: Dr K, Dr Rzymiski, Dr Teodor Rzymiski, Ks. dr Rzymiski, Teodor Rzymiski; Roman Catholic priest, social and national activist, first editor of “Gość Niedzielný”, first bishop of Częstochowa, organizer of the Catholic Action. He came from Świętochłowice, where he was born on 6th April 1880. In 1906 he was ordained a priest; in the years 1917–1925 he was a parish priest in the parish of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary in Katowice. During the Polish-German conflict about Upper Silesia after the First World War, he was one of the leaders of the Polish side, which appointed him many times as a candidate for an administrator or director of the part of the Wrocław diocese included in the Plebiscite. He was a member of the National Workers’ Party. In the years 1922–1925 he was one of the closest collaborators of Bishop August Hlond and an organizer of the newly created Silesian (Katowice) diocese. He was the first editor of “Gość Niedzielný” and an organizer of Silesian Catholic congresses. In 1925 he was appointed as the first bishop of Częstochowa.

Wstęp

Był 31 stycznia 1926 r. – 41. dzień kalendarzowej zimy. Niedziela Starozapustna – Przedpoście¹. Do Częstochowy pociągiem z Katowic o godz. 15.30 przyjechał 46-letni ks. dr Teodor Kubina. Pokonał ponad 60 kilometrów. Po drodze minął Sosnowiec, Dąbrowę Górniczą, Zabkowice, Zawiercie, Myszków i Poraj². Za dwa dni miał zostać pierwszym biskupem nowo powołanej diecezji. Półtora miesiąca wcześniej papież Pius XI podjął decyzję, że to właśnie on, Górnoszlazak ze Świętochłowic, pokieruje częstochowskim Kościołem z programem życiowym zawartym w słowach: „Misereor super turbam” – „Żał mi tego ludu”³. To zdanie z Ewangelii według św. Mateusza powtarzał przez całe życie. I zawsze przysparzało mu kłopotów. Dla Polski był to okres budowania młodego państwa po I wojnie światowej. Marszałek Józef Piłsudski szykował się do przewrotu majowego i wracał do gry⁴. W Częstochowie zaś pytali: kim był do tej pory najmłodszy biskup Drugiej Rzeczypospolitej? Kubina na zdjęciach przedstawiany był jako krępy, łysiejący mężczyzna w okularach. W garniturze albo surducie, rzadko w sutannie. Uśmiechnięty. Nigdy nie nauczył się dobrze mówić po polsku. Ciągnęło go do śląskiej gwary albo języka niemieckiego.

Wychowanie i wykształcenie

Teodor Filip Kubina przyszedł na świat na Górnym Śląsku. Urodził się w piątek, 16 kwietnia 1880 r. w Świętochłowicach⁵ (niem. *Schwientochlowitz*), a w wy-

¹ *Kalendarz Królowej Apostołów*, Wadowice 1925, s. 6.

² *Mapa Polskich Kolei Państwowych i Prywatnych oraz linii samochodowych P.K.P.*, Bydgoszcz 1939.

³ Mt 15, 32. Zob. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Częstochowa 2008, s. 2172.

⁴ *Przewrót majowy 1926 r. w relacjach świadków i uczestników. Materiały Instytutu Józefa Piłsudskiego*, red. A. Adamczyk, Piotrków Trybunalski 2003.

⁵ Por. J. Związek, *Życie i działalność biskupa Teodora Kubiny (1880–1951)*, „Rocznik Świętochłowski”, t. 1, red. Z. Kapła, Świętochłowice 1999, s. 9; M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina. Działalność narodowa i społeczna w latach 1905–1925*, „Rocznik Świętochłowski”, t. 4, Świętochłowice 2002, s. 36. Więcej o bp. Teodorze Kubinie zob.: J. Jungnitz, *Die Breslauer Germaniker*, Breslau 1906, s. 391; J. Wolny, *Kubina Teodor Filip*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 16: *Kubacz Franciszek – Legatowicz Ignacy Piotr*, red. E. Rostworowski, Kraków 1971, s. 28-30; J. Mandziuk, *Kubina Teodor Filip*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 6: *k–p*, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 253-262; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 116; S. Gajewski, *Kubina Teodor Filip*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 2: *K–P*, red. R. Bender, E. Balawajder, Lublin 1994, s. 60-62; P. Brząkalik, *Ks. bp Teodor Kubina*, w: *Świętochłowskie pamiątki pióra*, red. E. Brzozowski, S. Wajda, Świętochłowice 1994, s. 159-163; J. Związek, *Kubina Teodor Filip*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 207-211; K. Krasowski, *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 133-139; J. Związek, *Kubina Teodor Filip*, w: *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej*, t. 1, red. A.J. Zakrzewski, Częstochowa 1998, s. 66-72; tenże, *Kubina Teodor Filip*, w: *Śląski słownik biograficzny. Seria nowa*, t. 1, red. M. Fażan, F. Serafin, Katowice 1999, s. 177-182; M. Trąba, *Ks. Teodor Kubina jako działacz narodowy na Górnym Śląsku w latach 1918–1922*, w: *Nie tylko o Korfantym. Jeszcze o powstaniach śląskich i plebiscycie w świetle ostatnich badań*, red. Z. Kapła, Bytom 2000, s. 219-244; J. Związek, *Kubina*

moście ludowej – w Świętochłowicach⁶, w drugim tygodniu po Wielkanocy, we wspomnienie św. Lamberta, męczennika z Saragossy⁷. Miejscowość, której nazewnictwo pochodziło od nazwy osobowej *Świętochel*⁸, była w tym czasie częścią parafii Świętej Barbary⁹ w Królewskiej Hucie¹⁰, której proboszczem do śmierci w 1883 r. był ks. Edward Deloch z Grodziska koło Koźła¹¹. Teodora ochrzczono w środę, 21 kwietnia 1880 r., w miejscowej świątyni pw. św. Barbary w obecności ojca oraz ojca chrzestnego Szymona Świerka – zagrodnika (niem. *Gärtner*) i męża Barbary, oraz matki chrzestnej Józefy Jarzombek – „żony górnika” (niem. *Bergmannfrau*) Jana. Byli oni mieszkańcami Świętochłowic. Niestety w księdze ochrzczonych nie zanotowano imienia i nazwiska duchownego, który udzielił mu sakramentu chrztu. Duszpasterstwem parafialnym zajmowało się wtedy trzech wikarych¹².

W dzieciństwie Teodor był świadkiem budowy świętochłowickiego Kościoła pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła, którego inwestorem był ks. Augustyn Henciński z Borek Małych pod Olesnem¹³. Był dzieckiem, gdy zakładano parafię i konsekrowano świątynię. Z tej okazji dwa razy przyjrzał się z bliska księciu

Teodor Filip, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10: Krzyszkowski – Lozay, red. A. Szostek i in., Lublin 2004, kol. 136-137; P. Mikołajczyk, *Teodor Kubina i Jerzy Stroba. Biskupi ze Świętochłowic*, w: „Z tej ziemi”. *Śląski kalendarz katolicki na rok 2007*, Katowice 2006, s. 153-158; M. Trąba, *Kubina Teodor Filip*, w: *Chorzowski słownik biograficzny. Edycja nowa*, t. 1, red. Z. Kapała, Chorzów 2007, s. 202-205; tenże, *Kubina Teodor*, w: *Leksykon Panteonu Górnos Śląskiego*, red. A. Kłos-Skrzypczak, H. Olszar, Katowice 2020, s. 469-478; *Kubina Filip Teodor (1880–1951)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 3, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 194-206.

⁶ Por. *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 14: *Ściana – Weł*, red. S. Sochacka, Opole 2009, s. 53; A. Moško, *Z badań nad nazwami miejscowości na Śląsku. I. Świętochłowice; II. Kochłowice*, „Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego” 45 (1965), z. 4, s. 234-239.

⁷ Por. *Kalendarz polski na rok przestępny 1880*, Cieszyń 1879, s. 9; *Księga imion i świętych*, t. 3: *H–L*, red. H. Fros, F. Sowa, Kraków 1998, s. 563.

⁸ *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, s. 53.

⁹ W granicach parafii znalazła się Królewska Huta (niem. *Königshütte*), Hajduki Nowe (niem. *Neu-Heiduk*), Górne Hajduki (niem. *Ober-Heiduk*), Dolne Hajduki (niem. *Nieder-Heiduk*) oraz Świętochłowice (niem. *Schwientochlowitz*). W miejscowości, z której pochodził ks. Teodor Kubina, mieszkało w 1887 r. 4924 katolików, 256 protestantów i 55 żydów – zob. *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1887*, Breslau 1887, s. 97.

¹⁰ Królewska Huta to historyczna nazwa miasta położonego wokół Huty „Królewskiej” i Kopalni Węgla Kamiennego „Król”, obejmującego dzisiejsze centrum Chorzowa. W 1934 r. do miasta włączona została wieś Chorzów. Aby nazwa miasta kojarzona była z Polską, przejęto ją po wspomnianej wsi – por. A. Pobog-Rutkowski, *Historia miasta Królewskiej Huty*, Królewska Huta 1927; J. Drabina, *Historia Chorzowa od 1868 do 1945 r.*, Chorzów 1999; M. Gałuszka, J. Kurek, *Powstanie „wielkiego” Chorzowa*, Chorzów 2004.

¹¹ M. Pater, *Deloch Edward*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa...*, s. 81-82.

¹² Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej: AAKat], Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1879–1881), nr 506, sygn. 50/184; tamże, Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1871–1872), nr 45, sygn. 50/186. Na marginesie wpisu znalazły się łacińskie słowa: „1906 – sacerdos effectus, 1926 – dignitate episcopali auctus, Primus Episcopus Częstochoviensis” – „1906 – święcenia kapłańskie, 1926 – wyniesiony do godności biskupiej, Pierwszy Biskup Częstochowski”.

¹³ *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1891*, Breslau 1891, s. 189.

biskupowi wrocławskiemu kardynałowi Georgowi von Koppowi¹⁴, który przybył do Świętochłowic w 1894 i 1896 r.¹⁵ Rodzice opowiadali mu o szczęśliwym ocaleniu 43 górników, zasypanych przez zwały błota 20 czerwca 1884 r. w szybie „Zimnol” na terenie Kopalni Węgla Kamiennego „Deutschland”¹⁶. Jako mieszkańcy Świętochłowic nie były mu obce takie nazwy, jak: Eintrachthütte (Zgoda), Bismar-chütte (Hajduki Wielkie), Bahnhofskolonie (Kolonja Dworcowa), Falvakolonie (Kolonja Falwa), Charlotte (Szarlota), Nomiarki (Chorzów II), Neu-Heiduk (Nowe Hajduki) czy Kolonie Martinschacht (Kolonja Marcina)¹⁷.

Teodor był potomkiem Macieja Kubiny (Kobieny), urodzonego 16 lutego 1830 r. w Reptach (niem. *Repten*)¹⁸ koło Tarnowskich Gór (niem. *Tarnowitz*), zmarłego 17 marca 1899 r. o godzinie 15.30 w Świętochłowicach¹⁹. Członkowie rodu Macieja wywodzili się z jego pierwszego małżeństwa (*primo voto*) z Józefą Spruss i z drugiego ślubu (*secundo voto*) z Joanną (Anną) Rolek.

Zaślubiny taty Teodora, Macieja, najpierw z Józefą Spruss, córką Franciszka Sprussa – zagrodnika ze Świętochłowic, odbyły się w poniedziałkowy dzień, 11 września 1854 r.²⁰ w świątyni pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie²¹. Nowoże-

¹⁴ Zob. J. Kopiec, *Kardynał Georg Kopp – biskup wrocławski (1887–1914)*, w: *Śląsk w myśli politycznej i działalności Polaków i Niemców w XX wieku*, red. D. Kisielewicz, L. Rubisz, Opole 2001, s. 99–106.

¹⁵ H. Olszar, *Rozwój sieci parafialnej na terytorium Świętochłowic*, „Rocznik Świętochłowicki”, t. 2, red. J. Myszor, Świętochłowice 2000, s. 20–22; Archiwum Parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Świętochłowicach, I. Kielbasa, *Parafia pod wezwaniem świętych Apostołów Piotra i Pawła w Świętochłowicach w latach 1894–1929*, Wrocław 1998 (mps).

¹⁶ Górnośląska prasa informowała czytelników, że „Świętochłowice stały się sławne przez nieszczęście w kopalni i gazety całego świata o nich piszą”. Szyb wydobywczy „Zimnol”, nazwany tak od dawnego właściciela gruntu Szymona Zimnola, wchodził w skład Kopalni Węgla Kamiennego „Deutschland” i znajdował się na terenie dzisiejszego centrum miasta w okolicach Plant i ulicy Bytomskiej – zob. J. Jaros, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Katowice 1984, s. 87.

¹⁷ *Mapa topograficzna Świętochłowic i okolicznych miast z 1916 r.*, https://fotopolska.eu/Swieto-chlowice/b76249,Mapy_i_plany.html [dostęp: 28.01.2026].

¹⁸ Toponomastycy nazwę „Repty” wywodzą od staropolskiego czasownika *reptać*, oznaczającego *szemrać*, *szumieć*, sugerując związek z przepływającą przez te tereny rzeką Drama. Istnieje jednak również hipoteza głosząca pochodzenie nazwy Rept od właścicieli – rodu Reptów. Mowa jest o Starych Reptach, Nowych Reptach i Reptach Śląskich – por. J. Drabina, *Okręg tarnogórski w średniowieczu w świetle badań historycznych i toponomastycznych*, w: *Historia Tarnowskich Gór*, red. J. Drabina, Tarnowskie Góry 2000, s. 24; *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 11: *Poż – Roz*, red. S. Sochacka, Opole 2004, s. 121–122.

¹⁹ AAKat, W. Schäffer, *Drzewo genealogiczne Familii Spruss/Kubina/Rolka (Repty/Pszczyna)*, opracowane na podstawie sygn. KM 213, KM 127, KM 60, KM 1590; tamże, Akt zgonu USC Macieja Kubiny z 1899 r. (jpg).

²⁰ Archiwum Księdza Mariana Dudy [dalej: AMD], Akt ślubu Macieja Kubiny i Józefy Spruss z 11 IX 1854 r.

²¹ J. Chrząszcz, *Historia Parafii świętej Barbary w Królewskiej Hucie [Chorzów] na Górnym Śląsku z powodu 50-letniego Jubileuszu*, Królewska Huta 1902.

niec był kawalerem i miał 24 lata, jego wybranka była panną i skończyła 19 lat. Pan młody należał do rodziny Tomasza Kubiny (Kobienny) z Rept, o którym napisano, że był najpierw „parobkiem, [później] chałupnikiem, [następnie] komornikiem” (niem. *Knecht, Haußler, Einlieger*), urodzonym około 1778 r. i zmarłym 7 grudnia 1855 r. w Reptach²². Żoną Tomasza²³ i mamą Macieja była Małgorzata (niem. *Margaretha*) Kloska (Klussik vel Mitas) z Tarnowskich Gór, która zajmowała się domem i piątką dzieci. Przyszła na świat około 1793 r. i zmarła 10 kwietnia 1848 r. w Reptach²⁴. Tomasz był dla Teodora już nieżyjącym dziadkiem, zaś Małgorzata była dla niego zmarłą babcią.

Maciej, ojciec Teodora, owdowiał przed sierpniem 1868 r. W wieku 34 lat ożenił się ponownie. Ślub odbył się w poniedziałek, 10 sierpnia 1868 r.²⁵ w nowym kościele pw. św. Wojciecha w Mikołowie²⁶. Wybranką była Joanna (Anna) Rolka (Rołka, Rollka vel Rola), 23-letnia panna²⁷, mieszkanka Kamionki²⁸, która była wtedy przysiołkiem Śmiłowic (niem. *Smilowitz*)²⁹. Urodziła się 9 lutego 1845 r. w Siedlicach koło Pszczyny (niem. *Schädlitz*)³⁰. Była ona córką Marcina Rolki i Anny (Joanny) Achtelek oraz starszą siostrą Marii, która po mężu przyjęła nazwisko Gamoń (urodzonej około 1847 r., zmarłej po 1903 r. w Mikołowie) i siostrą Augusta (urodzonego 1 września 1857 r. w Śmiłowicach, zmarłego po 1897 r. w Zaborzu)³¹.

Joanna (Anna) Rolka, mama Teodora Kubiny, odeszła do wieczności 13 maja 1931 r. w wieku 87 lat i 3 miesięcy w mieszkaniu zięcia, Teodora Jarczyka, górnika, znajdującym się w Świętochłowicach przy ulicy Długiej 29 (to dzisiaj ulica Wyzwolenia). Stało się to o godzinie ósmej rano³². Teodor Jarczyk pochodził

²² Archiwum Historyczne Diecezji Gliwickiej [dalej: AHDG], Księga zgonów Parafii Świętego Mikołaja w Tarnowskich Górach-Reptach, 1846-1864, mikrofilm 189.

²³ AHDG, Księga zgonów Parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach, 1766-1830, mikrofilm 250.

²⁴ AAKat, W. Schäffer, *Drzewo genealogiczne Familii Spruss/Kubina/Rolka (Repty/Pszczyna)*, opracowane na podstawie sygn. KM 213, KM 127, KM 60, KM 1590.

²⁵ AMD, Akt ślubu Macieja Kubiny i Joanny (Anny) Rolka z 10.08.1868 r.

²⁶ K. Prus, *Z przeszłości Mikołowa i jego okolicy*, Mikołów 1932, s. 270-276.

²⁷ AAKat, Mikołów – św. Wojciecha – Śluby (1825-1881), s. 825-826, sygn. 50/747.

²⁸ A.A. Jojko, *Kamionka. Monografia historyczna*, Mikołów 2006.

²⁹ L. Musioł, *Dokument sprzedaży księstwa pszczyńskiego z dn. 21 lutego 1517 r.*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 2 (1930), s. 236.

³⁰ Siedlice – dawniej obszar dworski – stanowią dziś część miasta Pszczyna, położoną na południe od pszczyńskiej starówki, w rejonie ulic: Kościuszki, Korfatego i Bogedaina. Por. *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 12: *Roż – Sów*, red. S. Sochacka, Opole 2005, s. 81-82.

³¹ AAKat, W. Schäffer, *Drzewo genealogiczne Familii Spruss/Kubina/Rolka (Repty/Pszczyna)*, opracowane na podstawie sygn. KM 213, KM 127, KM 60, KM 1590; tamże, W. Schäffer, *Drzewo genealogiczne Familii Rolka/Achtelek (Międzyrzecze/Pszczyna)*, opracowane na podstawie sygn. KM 60, KM 128, KM 545, KM 735, KM 765, KM 1590. Zaborze to historyczna dzielnica Zabrze, dawna wieś włączona do miasta 1 stycznia 1927 r. – zob. M. Bulsa, *Patronackie osiedla robotnicze*, t. 1: *Górny Śląsk*, Łódź 2022, s. 283-286.

³² AAKat, Akt zgonu USC Joanny Kubiny z 1931 r. (jpg).

z Bujakowa. Był synem Karola Jarczyka i Józefy Schydłowskiej oraz od 1894 r. mężem Franciszki Józefy Kubiny, siostry Teodora Kubiny³³.

Ojciec Joanny (Anny) – Marcin Rolka (Rołka) – urodził się 19 października 1819 r. w Międzyrzeczu Pszczyńskim (niem. *Meseritz*)³⁴. Był synem Alberta (Wojciecha) Rołki (vel Roła, Rola, Rutka), który przyszedł na świat około 1777 lub 1778 r. w Galicji, będącej pod zaborem austriackim³⁵ („der Jüngling aus Galizien” – „młody człowiek z Galicji”, „kawaler z Galicji”)³⁶, oraz Teresy Niesyto, urodzonej w 1780 r. (przy ślubie odnotowano ją jako Teresę Niesycionkę, zaś przy porodzie dzieci jako Teresę Kolonko). Albert i Teresa pobrali się w niedzielę, 25 października 1801 r., w Kościele pw. św. Klemensa Papieża w Miedznej (niem. *Miedzna*)³⁷, w obecności świadka urzędowego ks. Karola Hergesella³⁸. Albert, 50-letni komornik z Międzyrzecza Pszczyńskiego, „5 września [1828 r.] przez swoją nieuwagę został wciągnięty przez koło młyńskie (w miejscowym młynie) i tak zmiażdżony i roznieczony na miazgę, że na miejscu stracił życie”³⁹. Albert Rołka i Teresa Niesyto byli pradziadkami Teodora Kubiny ze strony mamy.

Marcin Rolka (Roła) był tzw. hołomkiem (niem. *Holomek*)⁴⁰ – folwarcznym sługą, przez pewien czas zamieszkałym w Siedlicach koło Pszczyny, a następnie chałupnikiem (niem. *Häusler*) w Kamionce. Zmarł on 19 maja 1897 r. w Mikołowie jako gajowy (niem. *Hegemeister*). Jego żona, Joanna Achtelek, która urodziła się w 1823 lub 1824 r., zmarła 12 lipca 1903 r. również w Mikołowie. Małżonkowie pobrali się w 2. niedzielę po Trzech Królach, 14 stycznia 1844 r., w kościele pw. Wszystkich Świętych w Pszczynie⁴¹. Marcin Rolka i Joanna Achtelek byli dla Teodora Kubiny dziadkiem i babcią od strony mamy.

³³ AMD, Akt ślubu Teodora Jarczyka i Franciszki Józefy Kubina z 26.05.1894 r.

³⁴ *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 8: *Mię – Niż*, red. S. Sochacka, Opole 1997, s. 11-12.

³⁵ Galicja – potoczna nazwa austriackiego kraju koronnego Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim i Księstwami Oświęcimia i Zatora, istniejącego w latach 1772–1918 – zob. A. Nowakowski, *Terytoria oświęcimsko-zatorskie w Związku Niemieckim. Zarys prawno-historyczny*, „Przegląd Historyczny” t. 76 (1985), nr 4, s. 783-793.

³⁶ „Za Wisłą”, w pobliżu Międzyrzecza Pszczyńskiego znajdują się miejscowości: Harmęże, Brzeszcze i Oświęcim.

³⁷ *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 7: *Lig – Miez*, red. S. Sochacka, Opole 1994, s. 136.

³⁸ W. Schäffer, *Drzewo genealogiczne Familii Rolka/Achtelek (Międzyrzecze/Pszczyna)*, opracowane na podstawie sygn. KM 60, KM 128, KM 545, KM 735, KM 765, KM 1590; J. Szczepaniak, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646–1789)*, t. A–I, Kraków 2008, s. 358.

³⁹ *Kronika Pszczyńskiego Wolnego Państwa Stanowego Henryka Wilhelma Fryderyka Schaef-fera*, Pszczyna 1997, s. 19.

⁴⁰ *Hołomek* – człowiek bez ziemi, nieosiadły, najmujący się do służby; włóczęga; też stały zbrojny wartownik – zob. I. Łuc, *Słownik nazwisk mieszkańców południowego Śląska XIX wieku*, Katowice 2016, s. 186.

⁴¹ AAKat, W. Schäffer, *Drzewo genealogiczne Familii Spruss/Kubina/Rolka (Repty/Pszczyna)*, opracowane na podstawie sygn. KM 213, KM 127, KM 60, KM 1590.

Rodzeństwem Teodora Kubiny byli – licząc potomstwo Macieja i Józefy – Franciszek Jan (urodzony 28 marca 1855 r.)⁴², Wilhelm Józef (urodzony 4 lipca 1859 r.)⁴³, Józef Szymon (urodzony 25 sierpnia 1860 r.)⁴⁴, Maria Elżbieta (urodzona 18 października 1862 r.)⁴⁵, Antoni Filip (urodzony 1 maja 1864 r.)⁴⁶, Agnieszka Julia (urodzona 17 kwietnia 1866 r., zmarła, mając półtora r.)⁴⁷; licząc potomstwo Macieja i Joanny – jego rodziców: Maria Paulina (urodzona 21 czerwca 1869 r.)⁴⁸, Wiktor Teofil (urodzony 2 października 1870 r.)⁴⁹, Franciszka Joanna (urodzona 3 kwietnia 1872 r.)⁵⁰, Jan Szymon (urodzony 7 stycznia 1874 r.)⁵¹, Wiktoria Barbara (urodzona 27 listopada 1875 r.)⁵², Józefa Gertruda (urodzona 14 marca 1878 r.)⁵³, Ryszard Paweł (urodzony 3 marca 1882 r.)⁵⁴ i najmłodsza – Otylia Luiza (urodzona 8 grudnia 1884 r.)⁵⁵. Z tego wykazu wynika, że Maciej Kubina, protoplasta rodu, spłodził piętnaścioro dzieci: ośmiu synów i siedem córek. Teodor był siódmym dzieckiem z dziewięciorga dzieci Macieja Kubiny i Joanny (Anny) Rolka (zob. wykres).

Nazwisko „Kubina” to zdrobnienie od imienia Jakub (od hebrajskiego słowa *aqeb* – „pięta” lub od skrótu aramejskiego słowa *ja’aqob’el* – „niech Bóg ochrania”⁵⁶) albo od przezwiska – Kuba. Ale może mieć też słowiańskie korzenie i pochodzić od słowa „kub”, oznaczającego „sześcian”, lub wskazywać na osobę mieszkającą w pobliżu sześciobocznej budowli, czy też być związane z miarą objętości (kubik, czyli metr sześcienny)⁵⁷. Na Śląsku jest odnotowane w 1688 r., a w XIX stuleciu również w formie Kubiena. Dla tego regionu dość charakterystyczny jest przyrostek *-ina*: Gawlina, Kubina, Malina⁵⁸.

Jego ojciec był właścicielem domu (niem. *Hausbesitzer*) i górnolaskim *bergmonem* (niem. *Bergmann*), czyli górnikiem, zatrudnionym w Kopalni Węgla Kamiennego „Matylda” (niem. „Mathilde”) w Lipinach. Tam też uległ wypadkowi – stał się inwalidą górniczym⁵⁹. Zakład jego pracy został założony w 1827 r.

⁴² AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1852–1857), nr 112, sygn. 50/183.

⁴³ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1857–1860), nr 484, sygn. 50/187.

⁴⁴ Tamże, nr 540, sygn. 50/187.

⁴⁵ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1861–1863), nr 465, sygn. 50/193.

⁴⁶ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1863–1865), nr 351, sygn. 50/188.

⁴⁷ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1866), nr 747, sygn. 50/194.

⁴⁸ Archiwum Państwowe w Katowicach [dalejt: APK], Dupplicat des Taufenbuches der Parochie Königshütte prol869, nr 696, sygn. 669.

⁴⁹ APK, Dupplicat des Taufenbuches der Parochie Königshütte prol870, nr 36, sygn. 674.

⁵⁰ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1871–1872), nr 45, sygn. 50/186.

⁵¹ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1872–1875), nr 29, sygn. 50/190.

⁵² AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1875–1877), nr 1655, sygn. 50/196.

⁵³ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1877–1879), nr 384, sygn. 50/384.

⁵⁴ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (1881–1884), nr 303, sygn. 50/200.

⁵⁵ AAKat, Chorzów – św. Barbary – Chrztu (17 II 1884–17 II 1885), sygn. 50/195.

⁵⁶ Por. J. Lemański, *Księga Rodzaju. Rozdziały 11, 27–36, 43. Wstęp. Przekład z oryginały. Komentarz*, t. 1, cz. 2, Częstochowa 2014, s. 622.

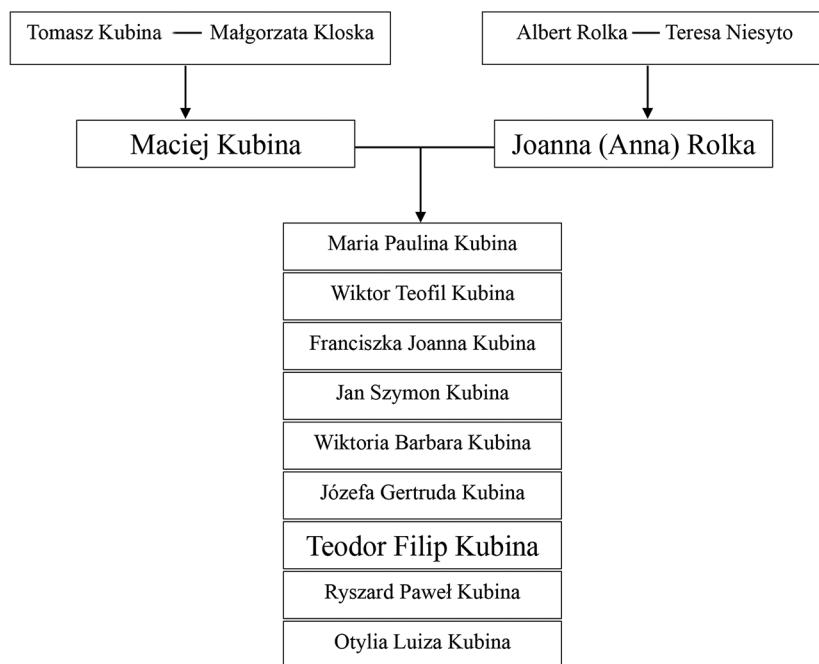
⁵⁷ Jest to nazwisko spotykane w Polsce i Czechach, często o charakterze odmęzowskim (z formantem *-ina*).

⁵⁸ Por. S. Rospond, *Słownik nazwisk śląskich*, cz. 2: G–K, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 434.

⁵⁹ AAKat, Akt zgonu USC Macieja Kubiny z 1899 r. (jpg).

i należał do bogatej rodziny Henckel von Donnersmarck⁶⁰. Obok dochodów z pracy w kopalni – kwoty wypłat oscylowały między sumą około 40 do 100 marek (niem. *Goldmark*) – uprawiał również kawałek roli, aby zapewnić wyżywienie licznej rodzinie. Pod koniec XIX stulecia i na początku XX w. miesięczne wydatki dla ośmioosobowej rodziny kształtowały się na wysokości 85 marek⁶¹. Matka zajmowała się prowadzeniem gospodarstwa domowego, wychowaniem dzieci i kształtowaniem wzorców życia religijnego⁶².

Wykres. Drzewo genealogiczne Teodora Kubiny

Źródło: AAKat, Księgi Metrykalne

Teodor Kubina w pierwszych latach życia wychowywał się w środowisku, w którym posługiwano się gwarą. Jego świadomość narodową, wyniesioną z domu, z całą pewnością mogły wzbogacić i rozwinąć biblioteki i czytelnie, które

⁶⁰ Por. J. Jaros, *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Katowice 1984, s. 75.

⁶¹ Zob. W. Korzeniowska, *Donnersmarckowie i ich udział w przemianach kulturalnych Świętochłowic (wiek XIX i początki XX)*, „Rocznik Świętochłowski” t. 3, red. Z. Kapała, Świętochłowice 2001, s. 15.

⁶² J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 9.

funkcjonowały w Świętochłowicach, oraz medium prasowe „Katolik”⁶³, niezwykle poczytne w tej zurbanizowanej miejscowości. Pomimo trudnej sytuacji materialnej rodziny⁶⁴ Teodor w wieku 12 lat, w 1892 r. ukończył miejscową szkołę elementarną, która mieściła się w pomieszczeniach domu czynszowego przy ulicy Polnej 13 (niem. *Feldstraße*)⁶⁵. Na pierwszym etapie edukacji zaliczył zajęcia z religii, języka niemieckiego, rachunków, geometrii, rysunku, realiów (geografii, historii i przyrody), śpiewu i gimnastyki⁶⁶. Trwająca sześć klas edukacja wstępna, prowadzona z rozkazu pruskich ustawodawców w języku niemieckim, przysposobiła go do podjęcia dalszej nauki. W konsekwencji miał stać się Niemcem⁶⁷. Miejscem, gdzie pielęgnowano zwyczaje górnośląskie i katolickie, była wspólnota parafialna i odbywające się przy kościele świętochłowickim katechezy dla dzieci, które miały Teodora przygotować do przyjęcia sakramentu I Komunii św.⁶⁸

Po zakończeniu nauki w podstawówce dwunastoletni Teodor Kubina skierował swoje kroki do pruskiego Królewskiego Gimnazjum w Królewskiej Hucie (niem. *Königliches Gymnasium in Königshütte*), czyli w obecnym Chorzowie. Szkoła ta powstała w 1877 r. na bazie szkoły prywatnej (niem. *Privat Familien Vereinsschule*). Środowisko tej placówki edukacyjnej było pluralistyczne – katolickie, protestanckie i judaistyczne⁶⁹. Uczniowie pochodzili z wielu miejscowości Górnego Śląska⁷⁰. On sam pięciokilometrową odległość ze Świętochłowic do Królewskiej Huty przemierzał codziennie w obie strony pieszo. Trudne warunki materialne w domu rodzinnym zmusiły go do udzielania korepetycji. Zarobione pieniądze przeznaczał na własną naukę i pomoc dla domowników⁷¹. Dnia 12 listopada 1897 r. w Królewskiej Hucie jako gimnazjalista „miał zaszczyt zobaczyć z bliska Jego Królewską Mość Cesarza i Króla [Wilhelma II Hohenzollerna]”⁷². Tu należy

⁶³ J. Wycisło, „Katolik” – pismo ludu śląskiego w XIX w., w: „Z tej ziemi”. Śląski kalendarz katolicki na rok 1984, Katowice 1983, s. 91-93.

⁶⁴ AAKat, Akta personalne ks. Teodora Kubiny, Curriculum vitae z 1910 r., sygn. AP 382.

⁶⁵ J. Kowalski, *Biskup Teodor Kubina (1880–1951) człowiek wyprzedzający swoją epokę*, w: *Chrześcijaństwo*, t. 6, red. B. Bejze, Warszawa 1981, s. 25-76.

⁶⁶ S. Truchim, *Historia szkolnictwa i oświaty polskiej w Wielkim Księstwie Poznańskim 1815–1915*, t. 2: 1862–1915, Łódź 1968, s. 31.

⁶⁷ A. Rhode, *Schildberger Erinnerungen. [Herausgegeben anlässlich des 30-jährigen Jubiläums des Posener Klubs des Verein]*, Posen 1838, s. 200.

⁶⁸ S. Truchim, *Historia szkolnictwa i oświaty polskiej...*, s. 31.

⁶⁹ J. Kwiatek, *Szkolnictwo i oświata*, w: *Chorzów*, t. 3: *Od Stadt Königshütte do Królewskiej Huty (1868–1922)*, red. J. Kurek, M. Masnyk, P. Nadolski, Chorzów 2020, s. 274-279.

⁷⁰ Szkoła przekształciła się w Gimnazjum Państwowe im. Odrowążów, które kontynuowało działalność po odzyskaniu niepodległości, ucząc zarówno w klasach polskich, jak i niemieckich. Działało w budynkach przy ulicy Gimnazjalnej (dziś Powstańców) i przy ulicy Dąbrowskiego 36, aż do likwidacji po II wojnie światowej, a jego tradycje kontynuuje Uniwersyteckie I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego w Chorzowie – liceum ogólnokształcące w Chorzowie przy ulicy Generała Henryka Dąbrowskiego 36 – zob. *Druga Księga Jubileuszowa. Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie im. J. Słowackiego*, t. 3: *Szkoła, nauczyciele, absolwenci*, red. A. Zyska, Chorzów 2009.

⁷¹ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 10.

⁷² *Königliches Gymnasium zu Königshütte O.-S. XXI. Jahres-Bericht*, entattet vom P. Prohasel, Königshütte 1904, s. 32.

postawić pytanie: czy to wydarzenie wpłynęło na jego decyzję o przerwaniu nauki i odbyciu rocznej służby wojskowej w 1898 r.?⁷³ Czy służbę wojskową postrzegał jako sposób kształtowania charakteru, nauki patriotyzmu i dyscypliny?

Gimnazjum królewsko-huckie było szkołą męską, gdzie Teodor Kubina miał zajęcia od poniedziałku do soboty według ustalonego planu, który podczas jego pobytu w nim wprowadzali w czyn dyrektorzy⁷⁴: dr Leopold Brock z Gostynia w Wielkopolsce (w latach 1877–1895) – filozof [filolog?] klasycystyczny⁷⁵, dr Paul Feit z Berlina (w latach 1895–1900) – historyk i kulturoznawca⁷⁶, oraz Paul Prohasel (od 1900 r.) – łacinnik oraz autor opracowania *O czterech fragmentach kroniki świata Rudolfa von Ems* (niem. *Etwä vier Fragmente der Weltchronik von Rudolf von Ems*)⁷⁷. W ostatniej klasie (niem. *Oberprima*) plan zajęć Teodora składał się z trzydziestu dziewięciu godzin tygodniowo⁷⁸.

Matura należała do trudnych egzaminów, wymagających od niego szerokiej wiedzy. Mógł podejść do egzaminu dojrzałości w dwóch terminach: wiosennym (wielkanocnym – niem. *zu Ostern*) i jesiennym (na św. Michała – niem. *zu Michaelis*). Teodor po ośmiu latach pobytu w gimnazjum zdał maturę w terminie wiosennym – świadectwo dojrzałości otrzymał 8 marca 1901 r.⁷⁹ Był 107. abiturientem w dziejach tej szkoły. Nauczyciele wystawili opisową ocenę o maturzyście (zachowanie i pilność) oraz oceny końcowe z poszczególnych przedmiotów: religii, języka niemieckiego, języka łacińskiego, języka greckiego, języka francuskiego, historii, geografii, matematyki, fizyki i śpiewu. Z niektórych z nich został zwolniony na egzaminie dojrzałości ze względu na bardzo dobre oceny⁸⁰. Nauka Teodora w gimnazjum upłynęła także pod znakiem przyjęcia przez niego kolejnego sakramentu – bierzmowania. Odznaczał się prawdziwą pobożnością. Codziennie, wychodząc do szkoły w Królewskiej Hucie, najpierw wstępował do świętochłowskiej świątyni, gdzie jako ministrant służył kapłanowi do mszy św.⁸¹

Po zadaniu egzaminu maturalnego Teodor Kubina podjął decyzję o związaniu się z Collegium Clericorum diecezji wrocławskiej we Wrocławiu przy Domplatz 4f⁸² oraz o zapisaniu się na Wydział Teologiczny Królewskiego Uniwersytetu

⁷³ A. Guttman, *Zur Geschichte des Königlichen Gymnasiums in Königshütte O.S. 1877-1902*, Königshütte 1902, s. 33.

⁷⁴ Tamże, s. 13.

⁷⁵ M. Kaganiec, *Brock Leopold (Friedrich Gottfried)*, w: *Chorzowski słownik biograficzny. Edycja nowa*, t. 1, s. 41–42.

⁷⁶ Z. Kapała, *Feit Paul*, w: tamże, s. 88–89.

⁷⁷ Por. *Königliches Gymnasium zu Königshütte O.-S. XXVII. Jahres-Bericht*, entattet vom P. Feit, Königshütte 1898 (tabela). Zob. Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Akta personalne nauczycieli (1832–1944), Prohasel Paul, geb. 14.3.1857, sygn. 82/170/0/1.2.4/4104.

⁷⁸ Por. T. Nocoń, *Ojciec parafii i opiekun diecezji. Życie i posługa kapłańska Franciszka Strzyżka (1876–1942)*, Warszawa 2024, s. 33.

⁷⁹ Świadectwo maturalne nie zachowało się w teczce personalnej ks. Teodora Kubiny, przechowywanej w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach.

⁸⁰ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 10.

⁸¹ Tamże.

⁸² Zob. H. Hoffmann, *Die Geschichte des Breslauer Alumnats. Ein Beitrag zur Geschichte der Priesterbildung in Schlesien*, Breslau 1935.

Fryderyka Wilhelma w tym mieście (niem. *Königliche Friedrich-Wilhelm-Universität zu Breslau*)⁸³. Wymarzyła mu się droga do kapłaństwa, podobnie jak przed nim uczynili to inni Świętochłowiczanie, związani z gimnazjum w Królewskiej Hucie: Karol Kuberczyk, Augustyn Schwierk (Świerk) i Jerzy Kirsch⁸⁴. Nie należał do osób zamożnych, bo w tym czasie nie żył już jego ojciec⁸⁵. Młodemu Teodorowi przyszedł wtedy z pomocą materialną ks. Franciszek Tylla z Trzebiszyna (Kuźni)⁸⁶ – ówczesny proboszcz parafii Świętej Jadwigi Śląskiej w Królewskiej Hucie⁸⁷ – oraz nauczyciel Alfred Konietzny (Konieczny) ze Świętochłowic⁸⁸.

Alumn Teodor Kubina tylko przez jeden semestr miał okazję wysłuchiwanie wykładów z filozofii i teologii, prowadzonych przez znanych i cenionych profesorów tzw. szkoły wrocławskiej, którzy – gdyby pozostał we Wrocławiu – podczas trzyletnich studiów wyłożyliby Świętochłowiczanie egzegezę Starego i Nowego Testamentu, historię Kościoła, dogmatykę, apologetykę oraz prawo kościelne, teologię pastoralną i moralną czy podstawowe treści filozofii, pedagogiki i psychologii. Zapewne w tym krótkim czasie spotykał na korytarzach tej uczelni profesora Maxa Sdralka z Woszczyc koło Orzesza – stypendystę pruskiego Ministerstwa Kultury, promotora znanych uczniów⁸⁹ i współautora wielu dzieł historycznych⁹⁰, czy też ks. Josepha Pohle'a – odpowiedzialnego za dogmatyczne przygotowanie młodych teologów⁹¹. We Wrocławiu zdobywał wiedzę podczas kilkumiesięcznych zajęć i wykładów oraz w czasie indywidualnego studium. Podczas pobytu w stolicy Śląska mieszkał w konwikcie na Ostrowie Tumskim przy Domplatz 13/15⁹², wzniesionym z woli kard. Georga von Koppa i nazwanym od jego imienia – „Georgianum”⁹³.

⁸³ Królewski Uniwersytet we Wrocławiu swoimi początkami sięgał czasów Uniwersytetu Leopoldyńskiego. Został on powołany 21.10.1702 r. bullą cesarza Leopolda I Habsburga. Wydział Teologii Katolickiej, którego regulamin został zatwierdzony 13.09.1840 r., kształcił młodych teologów – por. T. Błaszczyk, *Fakultet Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1811–1914*, Legnica 2001; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do 1918*, Wrocław 1997, s. 93–104.

⁸⁴ *Zur Geschichte des Königlichen Gymnasiums in Königshütte O.S. 1877–1902*, s. 24–29. W latach 1877–1902 odkryło swoje powołanie 23 uczniów gimnazjum w Królewskiej Hucie.

⁸⁵ J. Kowalski, *Biskup Teodor Kubina...*, s. 26.

⁸⁶ G. Szyniec, *Dawne hutnictwo w gminie Lasowice Wielkie*, Lasowice Wielkie 2021, s. 12.

⁸⁷ W. Musialik, *Tylla Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 442–443.

⁸⁸ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 10.

⁸⁹ Należeli do nich księża profesorowie: Joseph Wittig, Franz Xaver Seppelt, Felix Haase, Berthold Altaner, a z księży diecezji katowickiej: Józef Knosala, Jan Kudera, Emil Szramek i Karol Wilk. Por. J. Pluta, *Wkład duchowieństwa pochodzącego ze Śląska Górnego i Cieszyńskiego w nauki teologiczne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 8 (1975), s. 226.

⁹⁰ J. Köhler, *Joseph Wittig*, w: *Schlesische Lebensbilder*, Bd. 8: *Schlesier des 14. bis 20. Jahrhunderts*, hrsg. A. Herzig, Neustadt an der Aisch 2004, s. 255–262.

⁹¹ Por. H. Kleicidam, *Die katholisch-theologische Fakultät der Universität Breslau 1811–1945*, Köln 1961, s. 94–97.

⁹² T. Kulak, *Wydział Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1918–1945*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 10 (2002), nr 1, s. 28.

⁹³ Por. T. Nocoń, *Ojciec parafii i opiekun diecezji...*, s. 39–40.

To właśnie ksiądz biskup wrocławski tuż po pierwszym semestrze podjął decyzję o wysłaniu alumna Teodora Kubiny na studia filozoficzno-teologiczne do Rzymu. Docenił on jego wysoki poziom intelektualny i moralny. Studia w Wiecznym Mieście Kubina podjął już w lutym 1902 r. Zamieszkał w Pontificio Collegio Germanico-Ungarico de Urbe⁹⁴ przy Via di San Nicola da Tolentino 13, w pobliżu dzielnicy Trevi i obszaru wokół stacji Termini. Szybko też przyswoił sobie język włoski oraz na wykładach zaczął wykorzystywać znajomość łaciny⁹⁵. Najpierw zdobywał wiedzę z zakresu filozofii na Wydziale Filozofii Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza (Angelicum), związanego z Zakonem Kaznodziejskim⁹⁶. Obowiązujący wówczas kościelny system studiów sprzyjał mu w szybkim i łatwym uzyskaniu stopni naukowych. Na ustny egzamin doktorski przygotował kilkanaście tez; na egzaminie pisemnym, trwającym od 4 do 5 godzin, odpowiedział na wyznaczoną tezę. 25 czerwca 1904 r. Teodor Kubina zakończył w Rzymie studia filozoficzne po uzyskaniu stopnia doktora tej dziedziny nauki. Taki szybki awans naukowy, osiągnięty w wieku 24 lat, wskazywał na jego duże zdolności intelektualne i ogromną pracowitość⁹⁷.

Bezpośrednio po zakończeniu edukacji filozoficznej Teodor Kubina podjął studia z teologii na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego, mającym związek z Towarzystwem Jezusowym, reprezentującym najwyższy poziom naukowy w Wiecznym Mieście⁹⁸. Studiował tu w duchu odnowionego tomizmu (neotomizmu). Napisał w tym czasie rozprawę pt. *Valor bonorum temporalium in sanctis religionis Christianae*. Pracę tę wydał w języku polskim w 1906 r. jako *Wartość dóbr doczesnych w świetle religii chrześcijańskiej. Szkic apologetyczno-społeczny* (ss. 59) w Wydawnictwie św. Wojciecha w Poznaniu pod pseudonimem Dr Teodor Rzymski. Powód był oczywisty. Po pierwsze: jako autor urodzony na Górnym Śląsku, położonym w Cesarstwie Niemieckim, nie mógł pisać w języku polskim bez zgody władz administracyjnych. Wiedział, że tej akceptacji nie otrzyma. Po drugie: w swoim dziele zawarł poglądy społeczne ujęte w duchu encykliki papieża Leona XIII *Rerum novarum* z 15 maja 1891 r.⁹⁹ I tu też zrozumiał, że właściciele wielkich zakładów przemysłowych nie pójdą z nim na kompromis¹⁰⁰. Charakterystycznym stwierdzeniem w jego rozprawie były słowa: „Całe masy

⁹⁴ Por. P. Walter, *Das Collegium Germanicum und die Germaniker*, w: *Geschichte des kirchlichen Lebens in den deutschsprachigen Ländern seit dem Ende des 18. Jahrhunderts. Die katholische Kirche*, hrsg. E. Gatz, Bd: *Der Diözesanklerus*, Freiburg im Breisgau 1995, s. 253-263. Zob. P. Schmidt, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker. Zum Funktion eines römischen Ausländerseminars (1552–1914)*, Tübingen 1984.

⁹⁵ M. Trąba, *Doświadczenia śląskie w działalności biskupa częstochowskiego Teodora Kubiny*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 35 (2002), z. 1, s. 106.

⁹⁶ W.M. Zarębczan, *Polacy w Watykanie. Instytucje i urzędy oraz Polacy w nich pracujący. Historia i współczesność*, Pelplin 2004, s. 312-314.

⁹⁷ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 11.

⁹⁸ W.M. Zarębczan, *Polacy w Watykanie...*, s. 304-307.

⁹⁹ Encyklika Leona XIII *Rerum novarum* przyczyniła się do znacznego pobudzenia działalności duszpasterskiej, zwłaszcza w dziedzinie społecznej – zob. A. Misiaszek, *Wpływ encykliki „Rerum novarum” na działalność duszpasterską Kościoła*, „Studia Elckie” 12 (2011), s. 249.

¹⁰⁰ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 11.

ludu, szczególnie niższe i najniższe warstwy społeczeństwa, głośno domagają się większego udziału w dobrach tego życia i żywiołową prawie siłą prą do oświaty, do cywilizacji, do kultury”¹⁰¹. Określał także cel dóbr materialnych: „(...) dobra ziemskie, pożywanie dóbr ziemskich, praca ziemska staje się dla ogółu ludzkości koniecznym prawie środkiem do spełnienia jej zadań, do osiągnięcia szczęścia wiecznego w niebie, przez co dobra doczesne pozyskują wartość nieskończoną”¹⁰².

Teodor Kubina po trzech latach studiowania teologii na Gregorianie, 29 lipca 1907 r. zdobył stopień naukowy doktora teologii¹⁰³. Wcześniej, w niedzielę, 27 października 1906 r., z rąk księcia biskupa wrocławskiego kard. Georga von Koppa przyjął w Rzymie święcenia kapłańskie. Mszę prymicyjną celebrował w Bazylice św. Piotra w Watykanie. Gest duchowego wsparcia otrzymał wtedy od ks. Adama Stefana Sapiehy z Krasiczyna, szambelana papieskiego¹⁰⁴, który pełnił funkcję manuduktora – pomagał mu i wskazywał przebieg obrzędów oraz teksty mszalne¹⁰⁵. W diecezji wrocławskiej ks. Kubinę przypisano do rocznika święceń 1906, do którego należeli między innymi księża po doktoratach, w późniejszym czasie znani ze swoich dokonań: Jan Jedin z Brzezin koło Nysy – oficjał archidiecezji wrocławskiej, Adolf Rücker z Poręby w Kotlinie Kłodzkiej – historyk Kościoła starożytnego po habilitacji, znawca archeologii chrześcijańskiej, patrystyki i historii dogmatów, oraz Franciszek Seppelt z Wrocławia – profesor historii Kościoła katolickiego¹⁰⁶.

Pobyt ks. Teodora Kubiny w Rzymie, który zbiegł się z zakończeniem pontyfikatu Leona XIII – „papieża socjalnego” – i rozpoczęciem działalności Ojca Świętego Piusa X – „papieża Eucharystii”, dokonał ogromnego przełomu w jego spojrzeniu na Kościół powszechny i praktycznym podejściu do życia. Dotychczas kształcił się na Górnym Śląsku wyłącznie w języku niemieckim. W Rzymie również przebywał w środowisku niemieckich rówieśników. Zbiegiem okoliczności spotkał tu polskiego jezuitę, ks. Włodzimierza Piątkiewicza z Odrzykonina koło Krosna, sekretarza asystencji niemieckiej w Rzymie (1904–1906)¹⁰⁷, który zwrócił na niego uwagę. Dla Kubiny ten jezuita stał się konsultantem spraw polskich. Nauczył go poprawnie mówić po polsku, a później poszerzył jego wiedzę na temat dziejów i kultury polskiej. Ksiądz Piątkiewicz stał się dla niego autorytetem, któremu w pełni zaufał¹⁰⁸. Ale i wysiłek ze strony Kubiny musiał być duży, skoro w krótkim czasie zaczął tłumaczyć na język polski teksty włoskie oraz w nim pisać artykuły do wydawnictw

¹⁰¹ T. Rzymiski [T. Kubina], *Wartość dóbr doczesnych w świetle religii chrześcijańskiej. Szkic apologetyczno-społeczny*, Poznań 1906, s. 54.

¹⁰² Tamże, s. 5-6.

¹⁰³ J. Mandziuk, *Kubina Teodor Filip*, s. 253.

¹⁰⁴ Zob. B. Przybyszewski, *Adam Stefan kardynał Sapieha. Pasterz dobry, księżę niezłomny 1867–1951*, Łańcut 2002.

¹⁰⁵ S. Grzybek, *Śp. biskup Teodor Kubina*, „Polonia Sacra” 4 (1951), z. 1-4, s. 106.

¹⁰⁶ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau 1912, s. 7, 16, 416.

¹⁰⁷ L. Grzebień, *Piātkiewicz Włodzimierz (1865–1933), jezuita, dogmatyk*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 6: K–P, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 665-666.

¹⁰⁸ J. Kowalski, *Biskup Teodor Kubina...*, s. 27.

polskich. Nawiązał wówczas kontakty z redakcjami „Przewodnika Katolickiego” i „Ruchu Chrześcijańsko-Społecznego” w Poznaniu oraz „Przeglądu Powszechnego” w Krakowie. Na ich łamach „w okresie rzymskim” opublikował 10 artykułów, w których sygnalizował potrzebę znajomości kościelnej nauki społecznej oraz zachęcał do włączenia się w prace organizacji społecznych. Prezentowane przez niego poglądy na temat katolickiej działalności społecznej odbiegały w znacznie mierze od schematu prezentowanego przez dużą grupę innych autorów. On oparł się na obserwacjach dotyczących działalności katolickich stowarzyszeń w Niemczech i we Włoszech, które rozwijały się autonomicznie¹⁰⁹.

Pod wpływem tez zawartych w encyklice *Rerum novarum* ks. Kubina zainteresował się naukowym opracowaniem niemieckiego jezuitę, ks. Franza Josepha Bernharda Biederlacka¹¹⁰ pt. *Die soziale Frage. Ein Beitrag zur Orientierung über ihr Wesen und ihre Lösung*, opublikowanym w Innsbrucku w 1895 r. Przetłumaczył je i wydał w Poznaniu w 1908 r. pt. *Kwestia społeczna. Przyczynek do zrozumienia jej istoty i rozwiązania jej* (ss. 335)¹¹¹. Ksiądz Biederlack był mu znany jako profesor prawa kanonicznego na Gregorianum i rektor Pontificio Collegio Germanico-Ungarico w Rzymie oraz ten, który był uważany za autorytet w kwestii społecznej, z którą – jako jeden z pierwszych – zapoznał swoich studentów w trakcie wykładów akademickich¹¹². Kubina uczestniczył w pracach tak zwanego kółka społecznego, działającego pod jego opieką¹¹³. Z okresu tej aktywności wyniósł idee, które zaowocowały w późniejszym czasie konkretnymi inicjatywami społecznymi w zakresie prac charytatywnych, opieki duszpasterskiej nad robotnikami i emigrantami¹¹⁴.

Ks. Teodora Kubinę również zaciekały zagadnienie duszpasterstwa wśród włoskich robotników sezonowych na ziemiach Królestwa Polskiego oraz działalność opiekuńcza biskupa Cremony Geremia Bonomellego, wybitnego włoskiego działacza społecznego¹¹⁵, z którego doświadczeń wkrótce korzystał na Pomorzu Zachodnim, a potem w diecezji częstochowskiej. Napisał on artykuł jemu poświęcony pt. *Wychodźstwo włoskie i akcja biskupa Bonomelli’ego* (ss. 6), który ukazał się w 1905 r. w „Ruchu Chrześcijańsko-Społecznym”¹¹⁶. Trzy lata spędzone w rzymskich realiach Teodorowi Kubinie dały okazję solidnego przygotowania się do prezbiteratu, wypromowały go jako znawcę problematyki społecznej oraz odmieniły jego przekonania narodowe¹¹⁷.

¹⁰⁹ Ks. dr Teodor Kubina. *Działalność narodowa i społeczna...*, s. 53-54.

¹¹⁰ J. Sieg, Biederlack Josef SJ, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2: *Bar – Centuriones*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszczyk, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 523-524.

¹¹¹ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 12-13.

¹¹² K. Schatz, *Geschichte der deutschen Jesuiten (1814–1983)*, Bd. 5, Münster 2013, s. 109.

¹¹³ M. Trąba, Ks. dr Teodor Kubina. *Działalność narodowa i społeczna...*, s. 43.

¹¹⁴ Por. P. Walter, *Das Collegium Germanicum und die Germaniker*, s. 256. Zob. J. Górecki, *Mikołowanie znani i nieznani*, Katowice 2014, s. 206.

¹¹⁵ *Hierarchia Catholica Medi et Recentioris Aevi*, V. 8: 1846-1903, ed. K. Eubel, Potavii 1952, s. 230.

¹¹⁶ J. Mandziuk, *Kubina Teodor Filip*, s. 254.

¹¹⁷ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 13.

Posługa kapłańska

Z chwilą ukończenia studiów rzymskich ks. Teodor Kubina stanął wśród szeregow duchowieństwa diecezji wrocławskiej, a następstwem tego było, że z dala od rodziny i swojej ukochanej ziemi górnośląskiej podzielił los wychodźcy. Wpierw jednak został skierowany przez kard. Georga von Koppa do pracy duszpasterskiej na Górnym Śląsku. 28 września 1907 r. w wieku 27 lat stał się drugim wikariuszem w parafii Świętego Wojciecha w Mikołowie na Górnym Śląsku¹¹⁸. Trafił do ośrodka polskości na ziemi pszczyńskiej, rozwijającego się dzięki drukarstwu polskiemu (Tadeusz Nowacki, Karol Miarka), które na przełomie stuleci zajęło pierwsze miejsce w górnośląskim regionie¹¹⁹. Był też w parafii, do której należała jego matka, zanim poznała jego ojca.

W Mikołowie ks. Kubina współpracował z proboszczem, ks. Pawłem Dworskim z Kup Opolskich, który „duszy ludu polskiego nie zrozumiał dostatecznie, a wobec różnych problemów duszpasterskich na Górnym Śląsku zachowywał się więcej biernie niż czynnie”¹²⁰. Ks. Dworski był wcześniej jego katechetą gimnazjalnym w Królewskiej Hucie od szóstej do pierwszej klasy. Teraz jako proboszcz w Mikołowie „żywił on wielkie zainteresowanie młodym księdzem (...), ponieważ zawsze był jednym z jego najdroższych i najmiłszych uczniów”¹²¹. Ks. Kubinę wspierał też pierwszy wikariusz tej katolickiej wspólnoty – ks. Józef Czernik z Miedznej¹²². Znalazł się w parafii dużej pod względem liczby wiernych (22 510 katolików – w samym Mikołowie było ich 6400¹²³) i rozległej terytorialnie, bo oprócz Mikołowa było w jej granicach 13 innych miejscowości¹²⁴. W Mikołowie nawiązał bliskie kontakty z polskimi działaczami narodowymi: Wojciechem Korfantym¹²⁵, Adamem Napieralskim¹²⁶, Konstantym Prusem¹²⁷ i ks. Janem Kapić¹²⁸. W wyborach do Reichstagu w 1907 r. angażował się czynnie po stronie polskiego kandydata Zygmunta Seydy – działacza śląskiej i wielkopolskiej Narodowej

¹¹⁸ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1908*, Breslau 1908, s. 64.

¹¹⁹ A. Targ, *Historia miasta do 1922 r.*, w: J. Kantyka, A. Targ, *Mikołów. Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1972, s. 43-47.

¹²⁰ K. Prus, *Z przeszłości Mikołowa i jego okolicy*, s. 313.

¹²¹ AAKat, Akta personalne ks. Teodora Kubiny, Pismo ks. P. Dworskiego do Książęco-Biskupiego Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 16 IX 1907 r.

¹²² Czernik Józef (1879–1932), w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 59.

¹²³ A. Targ, *Historia miasta do 1922 r.*, s. 39.

¹²⁴ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1907*, Breslau 1907, s. 166.

¹²⁵ G. Bębnik, S. Rosenbaum, M. Węcki, *Wojciech Korfanty 1873–1939*, Warszawa 2023.

¹²⁶ M. Czapliński, *Adam Napieralski 1861–1928. Biografia polityczna*, Wrocław 1974.

¹²⁷ I. Kurdziel-Drzewiecka, *Konstanty Prus (1872–1961)*, „Mikołowskie Zeszyty Historyczne” 2014, nr 1, s. 7-40.

¹²⁸ E. Szramek, *Ks. Jan Kapica. Życiorys, a zarazem fragment z historii Górnego Śląska*, Katowice 1931.

Demokracji¹²⁹. Uczestniczył w zebraniach przedwyborczych, podczas których przemawiał. Tak było w niedzielę, 31 maja 1908 r. w Piotrowicach, gdzie na spotkanie przedwyborcze przybyło blisko 400 wyborców¹³⁰. W parafii mikołowskiej, w której znaczną część stanowili rolnicy, usiłował on zorganizować spółki rolnicze¹³¹.

6 lipca 1909 r. ks. Teodor Kubina odszedł z Mikołowa na analogiczne stanowisko do parafii Świętej Barbary w Królewskiej Hucie¹³². Do przeniesienia przyczynił się – zdaniem historyka Alojzego Targa – jego udział w agitacji na rzecz polskiego kandydata w 1908 r.¹³³ Na nowym miejscu przez czternaście miesięcy wspierał administratora i radcę duchownego, ks. Emanuela Zielonkowskiego z Lubnowa na Dolnym Śląsku¹³⁴, współpracował z wikarymi: Andrzejem Zającem z Ligoty koło Prudnika i Maksymilianem Bryłką z Ucieszkowa oraz katechetą – Brunonem Seidlem z Wrocławia¹³⁵. Zaprzyjaźnił się też z ks. Michałem Lewkiem z Bralina koło Kępna¹³⁶ – wikariuszem w sąsiedniej parafii Świętej Jadwigi Śląskiej¹³⁷. Ksiądz Kubina interesował się działalnością polskich organizacji młodzieżowych, na co zwrócił uwagę swoich adwersarzy we władzach państwowych i kościelnych we Wrocławiu¹³⁸. Ta ciekawość sprawiła, że decyzją kardynała Georga von Koppa z 12 września 1910 r.¹³⁹ został przeniesiony do parafii Świętego Marcina z Tours w Kołobrzegu na terenie delegatury berlińskiej (niem. *Delegaturbezirk für die Mark Brandenburg und Pommern*)¹⁴⁰.

Miejscami jego duszpasterzowania były popularny kurort (niem. *Ostseebad Kolberg*) i port oraz 36 miejscowości, w których żyło blisko 2 tysiące katolików¹⁴¹. Czy był to wyraz degradacji ze względu na świadomą działalność narodową i społeczną w Mikołowie i Królewskiej Hucie? Czy też była to zamierzona decyzja księcia biskupa, aby wysłać go, jako młodego i zdolnego kapłana, do pracy misyjnej na trudnych terenach delegatury berlińskiej, podległej diecezji wrocławskiej? A może zaważyły na tej decyzji niesprecyzowane oskarżenia katechety, ks. dr. Brunona Seidela, przedstawiciela Deutsche Nationalistische Volkspartei

¹²⁹ Seyda Zygmunt, w: *Śląski słownik biograficzny. Seria nowa*, t. I, s. 260-263.

¹³⁰ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 59.

¹³¹ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 14.

¹³² H. Olszar, *Kościół rzymskokatolicki w Królewskiej Hucie (Chorzowie) w latach 1868–1922*, w: *Chorzów*, t. 3, s. 126.

¹³³ A. Targ, *Historia miasta do 1922 r.*, s. 55.

¹³⁴ Z dziejów Bojkowa. 100-lecie konsekracji kościoła parafialnego 1911–2011, red. J. Cyran-Kowska, T. Ociecek, M. Tarnowska, Gliwice-Bojków 2011, s. 36.

¹³⁵ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1910*, Breslau 1910, s. 44.

¹³⁶ J. Bańka, *Ks. Infułat dr Michał Lewek (1878–1967)*, „Nasza Przyszłość” 44 (1975), s. 245-268.

¹³⁷ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 62.

¹³⁸ A. Targ, *Historia miasta do 1922 r.*, s. 35.

¹³⁹ AAKat, Akta personalne ks. Teodora Kubiny, Dekret z 12 IX 1910 r.

¹⁴⁰ Neogotycki Kościół rzymskokatolicki pw. św. Marcina w Kołobrzegu z 1895 r., w którym celebrował msze św. ks. Teodor Kubina, został zniszczony w 1945 r. i ostatecznie rozebrany w 1956 r. W latach 60. XX w. w jego miejscu zbudowano blok mieszkalny (okolice obecnej ul. Zwycięzców).

¹⁴¹ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1907*, Breslau 1907, s. 289.

(pol. Niemiecko-Nacjonalistycznej Partii Ludowej)¹⁴², czy też plany założenia przez niego chrześcijańskich związków zawodowych?¹⁴³

Do Kołobrzegu podróżował koleją z Królewskiej Huty przez Bytom, dalej minął Kluczbork, Poznań i Stargard, wjechał na stację do Dąbia (Szczecin), a stamtąd przez Goleniów dojechał do celu. W sumie pokonał 630 kilometrów, co kosztowało go 157 marek i 50 fenigów¹⁴⁴. W Kołobrzegu 30-letni ks. Kubina został pomocnikiem 42-letniego proboszcza, ks. Emila Sebastiana ze Starych Bogaczowic koło Wałbrzycha. Był na misjach. Wydaje się, że w sprawie ks. Kubiny przeważały względy duszpasterskie¹⁴⁵, które były niezwykle trudne i uciążliwe. Nabożeństwa celebrował często w stodołach i szopach; do miejsc kultu dojeżdżał na rowerze¹⁴⁶.

W granicach parafii kołobrzesckiej zamieszkiwało aż 100 tysięcy protestantów¹⁴⁷. Dla ks. Kubiny był to czas zdobywania nowych doświadczeń w duszpasterstwie nastawionym na robotników sezonowych. Odkrył ich złe warunki mieszkaniowe, wpływ innowierców na ich religijność, zaniedbywanie praktyk religijnych, wyobcowanie narodowe (alienacja), wynikające z zerwania więzi i niezrozumienia własnej tradycji. Ksiądz Kubina stawał w ich obronie – przestrzegał przed zagrożeniami w dziedzinie wiary: „Nie zapominajcie w obcym kraju, że jesteście katolikami”. Mówił im o złych skutkach pijaństwa oraz o rodzicach i rodzinach pozostawionych w ich małych ojczyznach. Swoją postawą budował wśród nich zaufanie. Uczynił wiele dobra podczas duszpasterstwa uprawianego w parafii kołobrzesckiej, położonej nad Bałtykiem – na pograniczu Pobrzeża Szczecińskiego i Pobrzeża Koszalińskiego¹⁴⁸. Na świadectwie, napisanym przez ks. proboszcza Sebastiana, znalazły się słowa: „Z wielkim zapalem poświęcał się duszpasterstwu Polaków w okręgach: kołobrzesckim, gryfickim i kamieńskim oraz działalności w różnych stowarzyszeniach. Wolny czas poświęcał pisarstwu. Jego relacje z proboszczem były zawsze dobre”¹⁴⁹.

Ks. Kubina zakończył pracę w diasporze katolickiej na Pomorzu Zachodnim z dniem 17 listopada 1911 r.¹⁵⁰ Zapis kolejnego dekretu pokierował go do parafii Świętego Piusa X w Berlinie Wschodnim – położonej w dzielnicy Friedrichshain przy Pallisadenstraße 73, liczącej wówczas około 25 tysięcy katolików.

¹⁴² „Amtsblatt der Regierung zu Oppeln”, Stück 48 (29 XI 1924), Sonderausgabe, s. 2.

¹⁴³ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 62-63.

¹⁴⁴ Kuria wrocławska zwracała pieniądze po udokumentowaniu trasy. Zob. AAKat, Akta personalne ks. Teodora Kubiny, Pismo ks. T. Kubiny do Księzęco-Biskupiego Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 19 X 1910 r.; tamże, Pismo ks. T. Kubiny do Księzęco-Biskupiego Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 21 X 1910 r.

¹⁴⁵ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1911*, Breslau 1911, s. 105.

¹⁴⁶ J. Górecki, *Mikolowanie znani i nieznani*, s. 208.

¹⁴⁷ Por. *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1907*, Breslau 1907, s. 289; L. Bończa-Bystrzycki, *Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim (1871–1945)*, Koszalin 1995, s. 16-17.

¹⁴⁸ *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*, t. 1, red. W. Koźlicki, Częstochowa 1931, s. 210-211.

¹⁴⁹ AAKat, Akta personalne ks. Teodora Kubiny, Zeiugnis (świadectwo) z 8.09.1911 r.

¹⁵⁰ Tamże, Dekret z 17.11.1911 r.

Z Kołobrzegu podróżował do Berlina koleją przez Goleniów i Szczecin – pokonał w sumie 266 kilometrów¹⁵¹. W Berlinie znalazł współpracowników w osobach ks. proboszcza Karola Breuera z Niemodlina na Śląsku Opolskim i ks. wikarego Henryka Junga z Nentershausen w północnej Hesji¹⁵². Na terenie tej parafii w domach przy Frankfurter Tor (pol. Brama Frankfurcka) spotkał liczną grupę robotników wyznania katolickiego, którzy wyemigrowali z Pruskich Prowincji Wschodnich (niem. *Ostpreußen*) – dawnych Prus Książęcych i Prus Królewskich. Niektórzy z nich znali język polski. Ksiądz Kubina głosił dla nich kazania, przygotowywał ich dzieci do I Komunii św., aranżował spotkania z Polakami, publikował artykuły, współpracował z organizacjami społecznymi¹⁵³. Stamtąd kobiety z pierwszej na świecie Misji Kolejowej (Dworcowej) udały się w stolicy cesarstwa na Dworzec Śląski (niem. *Schlesischer Bahnhof*), obecnie Dworzec Wschodni (niem. *Ostbahnhof*), gdzie wraz z kobietami ze społeczności żydowskiej starały się chronić młode dziewczęta przybywające ze Śląska przed nieuczciwymi biznesmenami¹⁵⁴.

W Berlinie pozostał ks. Kubina do 1917 r., pełniąc od 2 kwietnia 1913 r.¹⁵⁵ obowiązki kuratora (administratora) wikariatu w Pankow¹⁵⁶, który powstał w 1901 r. Jedenaście miesięcy później, 8 marca 1914 r., stał się proboszczem tej wspólnoty, gromadzącej się w kościele pw. św. Jerzego przy obecnej Kissingenstraße 33, który został konsekrowany 6 listopada 1910 r. przez kard. Georga von Koppa. Wielka Wojna w latach 1914–1918, późniejsze niepokoje rewolucyjne, które doprowadziły do upadku cesarskiego porządku, a także inflacja oraz niestabilna demokracja zagrożona przez ekstremizm sprawiły, że życie ks. Kubiny i jego parafian stało się trudne. Ale mógł już prowadzić duszpasterstwo według własnego uznania. Wspierał go ks. wikary Paul Lausch z Goraszowic koło Otmuchowa¹⁵⁷. Ks. Kubina wystąpił publicznie w sprawie nauczania dzieci polskich emigrantów do I Komunii św. w języku polskim, co napotykało na sprzeciw duchowieństwa niemieckiego. Roztoczył także opiekę nad polskimi emigrantami i robotnikami sezonowymi na obczyźnie¹⁵⁸. W Berlinie zaprzyjaźnił się ze znanymi działaczami

¹⁵¹ Tamże, Pismo ks. T. Kubiny do Książęco-Biskupiego Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z 8.12.1911 r.

¹⁵² *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau 1912, s. 294.

¹⁵³ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 16.

¹⁵⁴ *Berliner Bezirkslexikon, Friedrichshain-Kreuzberg*, www.berlingeschichte.de/Lexikon/Index.html [dostęp: 2.01.2026].

¹⁵⁵ AAKat, Akta personalne ks. Teodora Kubiny, Dekret z 2 IV 1913 r.

¹⁵⁶ Pankow to niegdyśjsze osobne miasto przyłączone do Berlina w 1920 r.

¹⁵⁷ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1914*, Breslau 1914, s. 115; *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1917*, Breslau 1917, s. 116. Ks. Paul Lausch (1884–1956) – święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1912 r. we Wrocławiu. Był wikariuszem w parafiach: Świętego Jerzego w Berlinie-Pankow (1913–1924) i Świętej Rodziny w Szczecinie (1924–1931). W latach 1931–1956 proboszcz parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Berlinie-Tempelhof – zob. *Chronik. Geistliche Biographie*, www.alvator-lichtenrade.de/salvator/die-salvatorkirche/chronik/geistliche-biographie/ [dostęp: 3.01.2026].

¹⁵⁸ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 16.

narodowymi: Józefem Rymerem z Zabełkowa¹⁵⁹ i ponownie z ks. Michałem Lewkiem – kierownikiem berlińskiego ruchu charytatywnego i opiekunem miejscowej Polonii¹⁶⁰. Poświęcił się pracy duszpasterskiej w dużym szpitalu w Buch, położonym na terenie jego parafii, który liczył 30 pawilonów i 2 tysiące łóżek, zajmowanych przez chorych i rannych żołnierzy¹⁶¹. Niejednego z nich przekonał o konieczności spowiedzi w obliczu zbliżającej się śmierci. Wieść o gorliwym kapłanie doszła szybko do stolicy biskupiej we Wrocławiu. Po śmierci ks. Wiktora Schmidta, proboszcza parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach¹⁶², 26 kwietnia 1917 r. zwrócił się do kard. Adolfa Bertrama o przyznanie mu tej parafii. W liście do hierarchy napisał, że jego przyjaciele zachęcali go do powrotu na Górny Śląsk. Podkreślił jednocześnie, że płynnie mówi po polsku, co było ważne dla pracy duszpasterskiej wśród wiernych z Katowic. Zapewnił też, że do spraw politycznych nabrał już „zdrowego dystansu” – pisał wprost o „działaniach czysto religijnych”; z ludzkiej perspektywy zaś chciał też zabrać „do siebie” mamę¹⁶³.

Ksiązę biskup wrocławski mianował go proboszczem w parafii Mariackiej w Katowicach. Stosowny dekret podpisał 10 lipca 1917 r. O jego nominacji donosiła prasa górnośląska¹⁶⁴. Miał skończone 37 lat i 10 lat przepracował w duszpasterstwie. Na urząd proboszczowski ks. Kubina został wprowadzony w czwartek, 27 września 1917 r., przez dziekana myśłowickiego, ks. Józefa Kubisa¹⁶⁵. Witany był w językach polskim i niemieckim¹⁶⁶. Po polsku i po niemiecku wygłosił także pierwsze kazanie w Katowicach. Za jego temat przewodni wybrał słowa z ceremonii objęcia parafii – „Weź te klucze (...) w imię Boże”¹⁶⁷ – „Nimm hier diese Schlüssel (...) im Namen Gottes”. Ksiądz Kubina stwierdził, że to właśnie „imie Boże” daje mu prawo i siłę do objęcia trudnego przewodnictwa wspólnoty parafialnej w Katowicach w ciężkich czasach Wielkiej Wojny, licząc, iż znajdzie w niej zaufanie i miłość wiernych¹⁶⁸.

W pierwszym roku pobytu w Katowicach współpracował z księżmi wikarymi: Maksymilianem Wojtasem z Bytomia¹⁶⁹ i Franciszkiem Schulzem z Muchocina

¹⁵⁹ Z. Hojka, *Józef Rymer. Biografia polityczna*, Katowice 2002.

¹⁶⁰ J. Bańka, *Ks. Infułat dr Michał Lewek...*, s. 246-248.

¹⁶¹ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 70-71.

¹⁶² P. Newerla, *Schmidt Wiktor*, w: *Raciborzanie Tysiąclecia*, red. K. Gruchot, G. Wawoczny, Racibórz 2002, s. 140.

¹⁶³ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 16; M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 83-84.

¹⁶⁴ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 85.

¹⁶⁵ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1918*, Breslau 1918, s. 115.

¹⁶⁶ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 17.

¹⁶⁷ Fraza „Weź te klucze (...) w imię Boże” występuje też w dramacie Adama Mickiewicza pt. *Dziady* (część III) i jest to moment, w którym Konrad (wcześniej Gustaw) przyjmuje klucze od Duchów/Pustelnik, symbolicznie przejmując misję walki o wolność narodu, a te słowa mają charakter religijny i patriotyczny, oznaczając powierzenie tej misji w ręce Boże i przyjęcie odpowiedzialności.

¹⁶⁸ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 85-86.

¹⁶⁹ *Wojtas Maksymilian (1886–1962)*, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 447-448.

w Wielkopolsce¹⁷⁰ oraz księżmi katechetami: Ottonem Klemenzem z Tarnowa Opolskiego i Fryderykiem Kirmisem z Nysy¹⁷¹. W latach powstań i plebiscytu (1919–1921) wspierali go księża wikarzy: Piotr Kowalczyk (od 21 lutego 1920 r.) – potem kuratus w Marcinkach-Mąkoszycach koło Sycowa, Franciszek Kania – następnie proboszcz w Rachowicach, Karol Skupin z Jejkwic – od 1930 r. oficyał Sądu Biskupiego w Katowicach – i Paweł Szczasny (Szczęsny) – później proboszcz w Siemysłowie pod Namysłowem¹⁷². W latach 1922–1923 stali przy jego boku duchowni: Kasper Reginek z Wielkiego Dobrzynia¹⁷³ i Ryszard Broda z Makowa koło Raciborza¹⁷⁴. Od 1924 r. – w okresie administracji apostolskiej na Górnym Śląsku¹⁷⁵ – pomagali mu księża wikarzy: Anastazy Muża z Kuźnicy Helskiej – znawca języków: słoweńskiego, włoskiego i łaciny¹⁷⁶, Wojciech Szoltysik z Załęża – współzałożyciel „Gońca Śląskiego”¹⁷⁷ – oraz Augustyn Zajac ze Zwozu koło Dobrodzienia – neoprezbiter, który ukończył Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i 19 września 1925 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa krakowskiego Adama Stefana Sapiehy w katedrze pw. św. Stanisława i św. Wacława na Wawelu¹⁷⁸. Na terenie jego parafii w neoklasycystycznej Willi Friedricha Wilhelma Grundmanna przy ul. Warszawskiej 20 miał mieszkanie administrator apostolski August Hlond SDB i była w niej siedziba Kurii Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego¹⁷⁹.

W pracy duszpasterskiej w Katowicach ks. Kubina roztaczał opiekę nad robotnikami, młodzieżą i biednymi. Charakterystyczne, że traktował on działalność społeczną jako działalność na rzecz podniesienia kultury społeczeństwa we wszystkich jego warstwach oraz w jej różnych aspektach – religijnym, gospodarczym, politycznym i społecznym¹⁸⁰. Po klęsce Niemiec w Wielkiej Wojnie działał na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski, między innymi poprzez współzałożony przez siebie Śląski Związek Akademicki, wiceprezesowanie Sekcji

¹⁷⁰ A. Bindacz, *Tworów wczoraj i dziś*, Racibórz 2007.

¹⁷¹ *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau 1912, s. 18.

¹⁷² *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1920*, Breslau 1920, s. 68; *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1921*, Breslau 1921, s. 70; J. Pater, *Kościoły i kaplice archidiecezji wrocławskiej*, Wrocław 2002, s. 521.

¹⁷³ Z. Hojka, *W cieniu neogotyckiej wieży. Parafia Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach 1860 (1873)–2020*, Katowice 2021, s. 177.

¹⁷⁴ L. Smółka, Broda Ryszard Romuald, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 50–51.

¹⁷⁵ *Przegląd Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego na rok 1924*, Katowice 1924, s. 12–13.

¹⁷⁶ A. Steuer, *Ksiądz Anastazy Muża (1886–1969)*, w: *Górny Śląsk i Pomorze dwa symbole niezależności Drugiej Rzeczypospolitej*, red. M. Mroczo, Bytom 1996, s. 221–224.

¹⁷⁷ M. Lisowska, *Szoltysik Wojciech*, w: *Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej*, red. A. Lysko, Pszczyzna 1995, s. 278–279.

¹⁷⁸ Por. D. Bednarski, *Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bieruniu Nowym*, w: *Bieruń. Monografia historyczna*, red. R. Kaczmarek, J. Myszor, Bieruń 2007, s. 279–280.

¹⁷⁹ H. Olszar, „*Sanctissimus Dominus noster*”. Stulecie powstania administracji apostolskiej Górnego Śląska z siedzibą w Katowicach, w: *Katowice miejscem ważnych wydarzeń na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci*, t. 7 (21), red. A. Barciak, Katowice 2022, s. 133–165.

¹⁸⁰ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 64.

Teologicznej Związku i założoną przez siebie serię wydawniczą „Chrześcijańska Biblioteka Społeczna” oraz głoszenie referatów i wydawanie broszur¹⁸¹. Brał udział w zebraniu polskich działaczy, które miało miejsce na plebanii w Ligocie pod Białą, gdzie proboszczem był ks. Aleksander Skowroński¹⁸². Dzięki spotkaniom na Górnym Śląsku z nuncjuszem apostolskim w Polsce abp. Achillesem Rattim¹⁸³ i jednocześnie wysokim komisarzem apostolskim na terenach plebiscytowych¹⁸⁴ przekonał go do swoich jednoznacznych racji w odniesieniu do spraw polskich¹⁸⁵. Był rozczarowany postawą księcia biskupa wrocławskiego Adolfa Bertrama, zakazującego działalności patriotycznej śląskim duchownym oraz bronił postawy Rattiego, który – według niego – „dobrze i sprawiedliwie oceniał kwestię śląską”¹⁸⁶.

Działalność ks. Teodora Kubiny na rzecz Polski była przyczyną zamachu na jego życie przez niemieckie bojówki paramilitarne (Selbstschutz Oberschlesien, Freikorps)¹⁸⁷ w czasie zamieszek ulicznych w Katowicach i drugiego powstania śląskiego (od 19/20 sierpnia do 25 sierpnia 1920). W tych trudnych chwilach przyszli mu z pomocą miejscowi górnicy. Ukryli go w szybie „Południowym” (niem. *Südschacht*) Kopalni Węgla Kamiennego „Katowice” (niem. *Ferdinandgrube*) przy ul. Karbowej. Potem przez kilka tygodni znalazł schronienie u znajomych¹⁸⁸.

W Stolicy Apostolskiej ks. Kubina stale był brany pod uwagę na eksponowane stanowisko kościelne na Górnym Śląsku czy to jako administrator apostolski (7 czerwca 1922 r.), czy też jako biskup diecezjalny¹⁸⁹. Celowo sprzeciwiał się temu kard. Adolf Bertram z Wrocławia, odmawiał mu poparcia rząd Republiki Weimarskiej (niem. *Weimarer Republik*), a nawet... polska administracja rządowa¹⁹⁰. Rzekomo unikał kontaktów z Kurią Biskupią we Wrocławiu, torpedował przyjazd księcia biskupa wrocławskiego na teren Górnego Śląska i domagał się oderwania tej części od państwa niemieckiego. W tym celu brał udział w powitaniu Wojska Polskiego na rynku w Katowicach, gdzie też celebrował połowę mszę św.¹⁹¹ 16 lipca 1922 r. mówił: „I dziś w tę precudną niedzielę lipcową ostatni Twój syn, ten, który najdłużej – bo prawie 600 lat – był pozbawiony chleba wolności,

¹⁸¹ Tamże, s. 151-154.

¹⁸² J. Grządziel, *Ślązacy. Opis procesji dziejowej ludu śląskiego poprzez ziemię piastowską i Polskę do Ojczyzny Niebieskiej*, t. 2-3, Kraków 1965, s. 28.

¹⁸³ Z. Zieliński, *Papiestwo i papież dwóch ostatnich wieków*, Poznań 1986, s. 84-135.

¹⁸⁴ D. Bednarski, *Achilles Ratti i jego misja na Górnym Śląsku*, w: *Korfanty i inni... Rok 1918 na Górnym Śląsku*, red. J. Myszor, H. Olszar, Katowice 2018, s. 225-244.

¹⁸⁵ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 17-18; M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 112.

¹⁸⁶ *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach...*, s. 36-37.

¹⁸⁷ Ks. Teodor Kubina wydał w 1920 r. głośny druk plebiscytowy *Die Stellung der Geistlichen in der oberschlesischen Frage*, podpisany „Oberschlesischer Seelsorgegeistlicher” (*Stanowisko duchowieństwa w kwestii górnośląskiej* – podpisany: „Duszpasterz górnośląski”) – zob. H. Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919-1921)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” t. 15 (1982), s. 187.

¹⁸⁸ J. Gawor, *Pierwszy biskup częstochowski odszedł do wieczności*, „Gość Niedzielny” 24 (1951), nr 11 (18.03.), s. 79-80.

¹⁸⁹ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 98.

¹⁹⁰ Tamże, s. 198-199.

¹⁹¹ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 20-21.

dziś syn śląski łączy się z Tobą, aby brać udział w tym cudownym pomnożeniu chleba wolności, w tej królewskiej uczcie, którą Chrystus Pan zgotował ludowi swemu”¹⁹². Powierzenie ks. Kubinie celebracji uroczystej Mszy św. i wygłoszenia kazania w tym momencie dziejów Górnego Śląska było wyrazem uznania społeczeństwa górnośląskiego i władz administracyjnych dla jego religijnej i patriotycznej postawy¹⁹³. Podczas Mszy św. połowej 27 sierpnia 1922 r. w Katowicach ponownie przemawiał w obecności Naczelnika Państwa i Wodza Naczelnego Józefa Piłsudskiego: „(...) błogosławione są oczy nasze, które widzą rękę boską, działającą w naszym narodzie, widzą zmartwychwstanie kochanej Ojczyzny, widzą Polskę żywą, Polskę wolną, Polskę niepodległą, (...) wolnego Orła Białego”¹⁹⁴.

Euforia z faktu powrotu Górnego Śląska do Macierzy nie przeszkodziła ks. Kubinie dostrzegać także negatywnych zjawisk w społeczno-politycznej działalności miejscowego duchowieństwa¹⁹⁵. Na spotkaniu dekanalnym w Mysłowicach mówił: „(...) kapłani centrowi¹⁹⁶ uważali się za «urodzonych» przywódców politycznych w swoich parafiach. (...) Stąd często nadużywali Kościoła i związków religijnych dla spraw politycznych”¹⁹⁷. W tych samych kategoriach oceniał ks. Kubina dzieło połączenia Górnego Śląska z Macierzą: „(...) Lud [górnosłański] pragnąc należeć do Polski, spodziewał się, iż Polska dostarczy mu inteligencji szczerze katolickiej, która będzie żyła z nim, będzie mu przyświecała w wierze i rozwijała życie katolickie. (...) I otoż przyszła Polska i przyszła polska inteligencja na Śląsk, lecz, pożał się Boże, ta inteligencja, choć z nazwiska katolicka, na ogół nie żyła po katolicku”¹⁹⁸.

Ksiądz Kubina brał udział w procesie wyłączenia polskiej części Górnego Śląska spod władzy biskupa wrocławskiego i utworzenia samodzielnego biskupstwa śląskiego. On był jednym z autorów memoriału, opracowanego w tej sprawie i skierowanego do Stolicy Apostolskiej z ramienia naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku, a następnie Tymczasowej Rady Wojewódzkiej. Kapłan należał do obydwu organów władzy administracyjnej na Górnym Śląsku¹⁹⁹. Nie tylko tworzył programy i wskazywał, w jaki sposób inteligencja i duchowni mogą działać dla dobra społeczeństwa. Sam aktywnie brał udział w pracach Narodowego Stronnictwa Robotników, które w 1920 r. przekształciło się w Narodową Partię Robotniczą²⁰⁰.

¹⁹² *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach...*, s. 180-183.

¹⁹³ Tamże.

¹⁹⁴ Tamże, s. 189-190, 172-173.

¹⁹⁵ J. Związek, *Życie i działalność...*, s. 22.

¹⁹⁶ Partia Centrum (niem. – *Zentrumspartei*) – niemiecka partia chrześcijańsko-demokratyczna, zwana też Katolicką Partią Centrum, założona w 1870 r., działała do 5.07.1933 r. Występowała w roli reprezentanta interesów katolickiej ludności Niemiec. Jej przywódcami byli: Ludwig Windthorst, bracia Peter i August Reichensperger, Adolf Gröber, Karl Trimborn, Wilhelm Marx, ks. Ludwig Kaas i Heinrich Brüning – ostatni lider partii.

¹⁹⁷ *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach...*, s. 191.

¹⁹⁸ Tamże, s. 231-232.

¹⁹⁹ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 129-130, 163-170.

²⁰⁰ Tamże, s. 143.

Odwaga jego posunięcia była znacząca, albowiem jako jeden z pierwszych polskich duchownych zdecydował się wstąpić w szeregi partii robotniczej²⁰¹.

W latach 1922–1925 wycofywał się stopniowo z czynnego życia politycznego, aby być jedynie tym, czym był: kapłanem, duszpasterzem²⁰². Czy czynił to pod wpływem ataków ze strony Wojciecha Korfatego i niesprzyjającej mu prasy polskiej i niemieckiej? Na pewno tak, co szeroko komentują również autorzy opracowań poświęconych ks. Teodorowi Kubinie²⁰³. Proboszcz parafii Mariackiej w Katowicach, będąc zarazem i redaktorem „Gościa Niedzielnego”²⁰⁴, w jednym ze swych artykułów *O miłości bliźniego* z sierpnia 1924 r., apelował: „Bądźmy miłośni. Nie pytajmy się, kto zawinił”. W obliczu trudnej sytuacji społecznej zachęcał do pomocy charytatywnej dla najbiedniejszych²⁰⁵. Ksiądz Kubina zajął się teraz dobroczynnością²⁰⁶ oraz odbudową życia religijnego po okresie powstań śląskich i plebiscytu²⁰⁷. Zajął się też sobą: urlopy spędzał na probostwie w Ruptawie – na zaproszenie przyjaciela, ks. proboszcza Józefa Czernika – wędrował po Tatrach (w sierpniu 1921 r.), odwiedził Włochy (w sierpniu 1924 r.)²⁰⁸.

Chwilą dziejową w życiu tego górnośląskiego duchownego było powstanie diecezji śląskiej z siedzibą w Katowicach²⁰⁹. On sam przez Ojca Świętego Piusa XI został ustanowiony 14 grudnia 1925 r. biskupem dla Częstochowy. Czy była to nagroda dla Górnoślązaków za ich przywiązanie do Królowej Polski na Jasnej Górze? Na wieść o nominacji gratulacje ks. Kubinie złożyli: wojewoda śląski Mieczysław Bilski²¹⁰, marszałek Sejmu Śląskiego Konstanty Wolny²¹¹, przedstawiciele katolickich organizacji oraz wiele osób znanych mu i nieznanym²¹². Po krótkiej wizycie w Warszawie ks. Kubina udał się do Rzymu. Na dworcu kolejowym w Katowicach w nocy z 3 na 4 grudnia 1925 r. witali go przedstawiciele duchowieństwa i zarządu kościelnego parafii Mariackiej²¹³. Do Katowic powrócił przed świętami Bożego Narodzenia, przywożąc trzy papieskie bulle: pierwszą (nominacyjną) dla biskupa śląskiego Augusta Hlonda, drugą – dla arcybiskupa Adama Stefana Sapiehy o nominacji Hlonda i trzecią – skierowaną przez papieża „do duchowieństwa i ludu śląskiego”²¹⁴. W Wiecznym Mieście nabył pastorał, którego właścicielem

²⁰¹ Tamże, s. 139-140.

²⁰² Tamże, s. 170-171.

²⁰³ Tamże, s. 172-183.

²⁰⁴ Pełnił tę funkcję od 9.09.1923 r. do 7.09.1924 r. – zob. tamże, s. 201.

²⁰⁵ Ks. dr K. [T. Kubina], *O miłości bliźniego*, „Gość Niedzielnny” 2 (1924), nr 35 (31.08.), s. 1-3.

²⁰⁶ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 192.

²⁰⁷ Tamże, s. 198-216.

²⁰⁸ AAKat, Akta personalne ks. Teodora Kubiny, Pismo ks. Teodora Kubiny do Księzęco-Biskupiego Generalnego Wikariatu we Wrocławiu z lipca 1921 r.; tamże, Pismo ks. Teodora Kubiny do Kurii Administracji Apostolskiej na Górnym Śląsku z czerwca 1924 r.

²⁰⁹ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 211.

²¹⁰ Bilski Mieczysław, w: *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, G. Mazur, K. Stepan, Warszawa 1994, s. 164.

²¹¹ J. Lipońska-Sajdak, *Konstanty Wolny marszałek Sejmu Śląskiego*, Katowice 1998.

²¹² „Polonia” 2 (1925), nr 318 (22.11.), s. 6.

²¹³ „Polonia” 2 (1925), nr 332 (6.12.), s. 6.

²¹⁴ „Polonia” 2 (1925), nr 354 (31.12.), s. 6.

był tytularny łaciński patriarcha Antiochii i pierwszy delegat apostolski w Indiach i na Cejlonie arcybiskup Władysław Michał Zaleski, podróżnik i przyrodnik²¹⁵, oraz dwie mitry. W tym samym czasie otrzymał od pewnej rodziny górnośląskiej pierścień biskupi, który należał przedtem do cesarza Meksyku Maksymiliana I Habsburga, a następnie do metropolity miasta Meksyk abp. Pelagio Antonio de Labasidy y Daválosa²¹⁶.

W piątek, 1 stycznia 1926 r., ks. Kubina poprowadził w Katowicach kondukt Telesfora Nowickiego, redaktora „Górnoślązaka”, jego osobistego przyjaciela, zasłużonego w umacnianiu ducha katolickiego na Górnym Śląsku²¹⁷. 3 stycznia tr. brał udział w uroczystości konsekracji biskupa Augusta Hlonda; w środę, 13 stycznia tr., w Warszawie złożył przysięgę biskupią na ręce prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Wojciechowskiego; 17 stycznia tr. był z biskupem Hlondem w Krakowie na ingresie arcybiskupa Adama Stefana Sapiehy; w sobotę, 30 stycznia tr., pożegnały go władze wojewódzkie i miejskie w Teatrze Miejskim (imienia Stanisława Wyspiańskiego) w Katowicach²¹⁸. Nastroj tych uroczystości najlepiej oddały następujące słowa: „Olbrzymie tłumy zapomniały, zda się dziś o swych drobnych niesnaskach domowych, o różnicach partyjnych i tym podobnych rzeczach i stawiały się w komplecie, ożywione jednym duchem uczczenia Dobrego Pasterza. Oto jeszcze jeden dowód, że prawdziwie zbożna praca, mająca naprawdę na celu dobro ogółu bratniego, nigdy nie ginie darmo, przebija mury obojętności, godzi właśnie i dociera do wszystkich serc, budząc w nich lepsze myśli ku wspólnej, jednolitej pracy dla Ojczyzny, jednając mu serca ludzkie”²¹⁹. Taka praca cechowała zawsze Teodora Kubinę. W drodze do Częstochowy, z probostwa na dworzec w Katowicach, odprowadziło go ponad pół tysiąca osób, trzymających w rękach ponad sto oryginalnych chorągwi i sztandarów procesyjnych. Pociąg, który podstawiała Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Katowicach, w dekoracjach miał herb biskupa (na tarczy znalazły się podobizna Matki Bożej Częstochowskiej z Dzieciątkiem oraz pyrlík i żelazko – skrzyżowane narzędzia górnicze, tworzące godło górnicze, czyli kupłę) oraz chorągwie: narodowe i kościelne²²⁰.

Zakończenie

W liście apostolskim o znaczeniu archeologii papież Leon XIV stwierdził: „Żyjemy w świecie, który ma skłonność do zapomniania, który pędzi naprzód, który konsumuje obrazy i słowa bez osadzenia ich w sensie. Kościół natomiast jest powołany do wychowania do pamięci. (...). Kto zna własną historię, wie, kim jest. Wie, dokąd zmierza. Wie, czym jest dzieckiem i do jakiej nadziei jest powołany.

²¹⁵ L. Karpowiczowa, *Władysław Michał Bonifacy Zaleski*, w: *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987, s. 600.

²¹⁶ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 219.

²¹⁷ *Pogrzeb śp. Telesfora Nowickiego*, „Katolik Codzienny” 29 (1926), nr 2 (3.01), s. 2.

²¹⁸ M. Trąba, *Ks. dr Teodor Kubina...*, s. 219-221.

²¹⁹ Tamże, s. 221.

²²⁰ Tamże, s. 221-222.

Chrześcijanie nie są sierotami: mają genealogię wiary, żywą tradycję, wspólnotę świadków”²²¹.

Biskup Teodor Kubina urodził się w robotniczej rodzinie w Świętochłowicach na Górnym Śląsku. Środowisko to ukształtowało jego wrażliwość społeczną, styl duszpasterstwa oraz bezkompromisową moralność. Dorastanie w realiach silnej germanizacji rozwinęło w nim głęboki polski patriotyzm. Jako proboszcz w Katowicach stał się kluczowym liderem ruchu polskiego. Po I wojnie światowej walczył o przyłączenie Górnego Śląska do Polski. Lokalna ludność uważała go za „swojego” kapłana. Pomogło mu to w sprawnym budowaniu struktur polskiego Kościoła.

W 1925 r. ks. Teodor Kubina objął urząd pierwszego biskupa ordynariusza diecezji częstochowskiej. W nowej roli doskonale wykorzystał swoje śląskie, przemysłowe doświadczenia. Podczas wielkiego kryzysu gospodarczego (1929–1933) stanowczo bronił najuboższych. Nakazał księżom obniżenie lub całkowite zniesienie opłat za posługi religijne. Wdrażał w życie zasady solidaryzmu społecznego. Zakładał stowarzyszenia charytatywne oraz Akcję Katolicką, wspierając robotników i ich rodziny. Był także założycielem ogólnopolskiego tygodnika katolickiego „Niedziela”²²².

Wychowanie w śląskim etosie twardej pracy dało mu siłę do walki z niesprawiedliwością. Nie zważał przy tym na konsekwencje polityczne. Swoją niezwykłą odwagę cywilną udowodnił w 1946 r. Jako jedyny polski hierarcha rzymskokatolicki wydał wtedy samodzielne oświadczenie potępiające pogrom kielecki. Nazwał go „zbrodnią zasługującą na gniew Boga i ludzi”. Wprost odrzucił też antysemitckie mity o mordach rytualnych, sprzeciwiając się ówczesnym nastrojom społecznym²²³.

Dziś patrzymy już na Teodora Kubinę okiem historii, która pielęgnuje „wspólnotę świadków”. Gdybyśmy chcieli ocenić jego wielkość i znaczenie w dziejach Kościoła w Polsce, moglibyśmy powiedzieć krótko: piąty powołany ksiądz z parafii świętochłowickiej oraz pierwszy biskup częstochowski, a także filozof i teolog, teoretyk i praktyk, duszpasterz i społecznik na miarę Apostoła Narodów, „Górnoślązak z Zagłębiem w sercu”. Wybitny syn Świętochłowic (ma tam swoją ulicę), prowadzący współbraci z Górnego Śląska do Macierzy. Budowniczy zmartwychwstałej ojczyzny.

²²¹ Leon XIV, *List apostolski o znaczeniu archeologii z okazji stulecia Papieskiego Instytutu Archeologii Chrześcijańskiej* (11 XII 2025), https://www.vatican.va/content/leo-xiv/pl/apost_letters/documents/20251211-nel-centenario-piac.html [dostęp: 27.01.2026].

²²² M. Trąba, *Kubina Filip Teodor (1880–1951)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu...*, s. 194–206.

²²³ B. Szaynok, *Pogrom Żydów w Kielcach 4 lipca 1946 r.*, Warszawa 1992, s. 92.

Bibliografia

„Amtsblatt der Regierung zu Oppeln”, Stück 48 (29 XI 1924), Sonderausgabe.

Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach:

- Akta personalne ks. Teodora Kubiny, sygn. AP 382.
- Akt zgonu USC Joanny Kubiny z 1931 r. (jpg).
- Akt zgonu USC Macieja Kubiny z 1899 r. (jpg).
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1852–1857), sygn. 50/183.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1857–1860), sygn. 50/187.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1861–1863), sygn. 50/193.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1863–1865), sygn. 50/188.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1871–1872), sygn. 50/186.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1872–1875), sygn. 50/190.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1875–1877), sygn. 50/196.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1877–1879), sygn. 50/384.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1879–1881), sygn. 50/184.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (1881–1884), sygn. 50/200.
- Chorzów – św. Barbary – Chrzty (17 II 1884–17 II 1885), sygn. 50/195.
- Mikołów – św. Wojciecha – Śluby (1825–1881), sygn. 50/747.
- Schäffer W., *Drzewo genealogiczne Familii Rolka/Achtelik (Międzyrzecze/Pszczyna), opracowane na podstawie sygn. KM 60, KM 128, KM 545, KM 735, KM 765, KM 1590.*
- Schäffer W., *Drzewo genealogiczne Familii Spruss/Kubina/Rolka (Repty/Pszczyna), opracowane na podstawie sygn. KM 213, KM 127, KM 60, KM 1590.*

Archiwum Historyczne Diecezji Gliwickiej:

- Księga zgonów Parafii Świętego Mikołaja w Tarnowskich Górach-Reptach, 1846–1864, mikrofilm 189.
- Księga zgonów Parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach, 1766–1830, mikrofilm 250.

Archiwum Księdza Mariana Dudy:

- Akt ślubu Macieja Kubiny i Józefy Spruss z 11.09.1854 r.
- Akt ślubu Macieja Kubiny i Joanny (Anny) Rolka z 10.08.1868 r.
- Akt ślubu Teodora Jarczyka i Franciszki Józefy Kubina z 26.05.1894 r.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu:

- Akta personalne nauczycieli (1832–1944), Prohasel Paul, geb. 14.3.1857, sygn. 82/170/0/1.2.4/4104.

Archiwum Parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Świętochłowicach:

- Kielbasa I., *Parafia pod wezwaniem świętych Apostołów Piotra i Pawła w Świętochłowicach w latach 1894–1929*, Wrocław 1998 (mps).

- Bańka J., *Ks. Infułat dr Michał Lewek (1878–1967)*, „Nasza Przeszłość” 44 (1975), s. 245–268.
- Bednarski D., *Achilles Ratti i jego misja na Górnym Śląsku*, w: *Korfanty i inni... Rok 1918 na Górnym Śląsku*, red. J. Myszor, H. Olszar, Katowice 2018, s. 225–244.
- Bednarski D., *Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bieruniu Nowym*, w: *Bieruń. Monografia historyczna*, red. R. Kaczmarek, J. Myszor, Bieruń 2007, s. 267–283.
- Berliner Bezirkslexikon, Friedrichshain-Kreuzberg, www.berlingeschichte.de/Lexikon/Index.html [dostęp: 2.01.2026].
- Bęblik G., Rosenbaum S., Węcki M., *Wojciech Korfanty 1873–1939*, Warszawa 2023.
- Bilski Mieczysław, w: *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, G. Mazur, K. Stepan, Warszawa 1994, s. 164.
- Błaszczak T., *Fakultet Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1811–1914*, Legnica 2001.
- Bończa-Bystrzycki L., *Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim (1871–1945)*, Koszalin 1995.
- Brząkalik P., *Ks. bp Teodor Kubina*, w: *Świętochłowickie pamiątki pióra*, red. E. Brzozowski, S. Wajda, Świętochłowice 1994, s. 159–163.
- Bulsa M., *Patronackie osiedla robotnicze*, t. 1: *Górny Śląsk*, Łódź 2022.
- Chronik. Geistliche Biographie, www.alvator-lichtenrade.de/salvator/die-salvatorkirche/chronik/geistliche-biographie/ [dostęp: 3.01.2026].
- Chrzęszcz J., *Historia Parafii świętej Barbary w Królewskiej Hucie [Chorzów] na Górnym Śląsku z powodu 50-letniego Jubileuszu*, Królewska Huta 1902.
- Czapliński M., *Adam Napieralski 1861–1928. Biografia polityczna*, Wrocław 1974.
- Czernik Józef (1879–1932), w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katolickiej 1922–2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 59.
- Drabina J., *Historia Chorzowa od 1868 do 1945 r.*, Chorzów 1999.
- Drabina J., *Okręg tarnogórski w średniowieczu w świetle badań historycznych i toponomastycznych*, w: *Historia Tarnowskich Gór*, red. J. Drabina, Tarnowskie Góry 2000, s. 22–48.
- Druga Księga Jubileuszowa. Akademicki Zespół Szkół Ogólnokształcących w Chorzowie im. J. Słowackiego*, t. 3: *Szkoła, nauczyciele, absolwenci*, red. A. Zyska, Chorzów 2009.
- Gajewski S., *Kubina Teodor Filip*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 2: *K–P*, red. R. Bender, E. Baławajder, Lublin 1994, s. 60–62.
- Gałuszka M., Kurek J., *Powstanie „wielkiego” Chorzowa*, Chorzów 2004.
- Gawor J., *Pierwszy biskup częstochowski odszedł do wieczności*, „Gość Niedzielny” 24 (1951), nr 11 (18.03.), s. 79–80.
- Górecki J., *Mikołowanie znani i nieznani*, Katowice 2014.
- Grządziel J., *Ślzący. Opis procesji dziejowej ludu śląskiego poprzez ziemię piastowską i Polskę do Ojczyzny Niebieskiej*, t. 2–3, Kraków 1965.
- Grzebień L., *Piątkiewicz Włodzimierz (1865–1933), jezuita, dogmatyk*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 6: *K–P*, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 665–666.
- Grzybek S., *Śp. biskup Teodor Kubina*, „Polonia Sacra” 4 (1951), z. 1–4, s. 106–116.

- Guttmann A., *Zur Geschichte des Königlichen Gymnasiums in Königshütte O.S. 1877–1902*, Königshütte 1902.
- Gwóźdź H., *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 15 (1982), s. 171–230.
- Jaros J., *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Katowice 1984.
- Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1907*, Breslau 1907.
- Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1908*, Breslau 1908.
- Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1910* Breslau 1910.
- Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1911*, Breslau 1911.
- Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1912*, Breslau 1912.
- Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1914*, Breslau 1914. *Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1917*, Breslau 1917.
- Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1920*, Breslau 1920.
- Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1921*, Breslau 1921.
- Hierarchia Catholica Medi et Recentioris Aevi*, V. 8: 1846–1903, ed. K. Eubel, Potavii 1952.
- Hoffmann H., *Die Geschichte des Breslauer Alumnats. Ein Beitrag zur Geschichte der Priesterbildung in Schlesien*, Breslau 1935.
- Hojka Z., *Józef Rymer. Biografia polityczna*, Katowice 2002.
- Hojka Z., *W cieniu neogotyckiej wieży. Parafia Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach 1860 (1873)–2020*, Katowice 2021.
- Jojko A.A., *Kamionka. Monografia historyczna*, Mikołów 2006.
- Jungnitz J., *Die Breslauer Germaniker*, Breslau 1906.
- Kaganiec M., *Brock Leopold (Friedrich Gottfried)*, w: *Chorzowski słownik biograficzny. Edycja nowa*, t. 1, red. Z. Kapła, Chorzów 2007, s. 41–42.
- Kalendarz Królowej Apostolów*, Wadowice 1925.
- Kalendarz polski na rok przestępny 1880*, Cieszyn 1879.
- Kapła Z., *Feit Paul*, w: *Chorzowski słownik biograficzny. Edycja nowa*, t. 1, red. Z. Kapła, Chorzów 2007, s. 88–89.
- Karpowiczowa L., *Władysław Michał Bonifacy Zaleski*, w: *Słownik biologów polskich*, red. S. Feliksiak, Warszawa 1987, s. 600.
- Kleieidam H., *Die katholisch-theologische Fakultät der Universität Breslau 1811–1945*, Köln 1961.
- Köhler J., *Joseph Wittig*, w: *Schlesische Lebensbilder*, Bd. 8: *Schlesier des 14. bis 20. Jahrhunderts*, hrsg. A. Herzig, Neustadt an der Aisch 2004, s. 255–262.
- Königliches Gymnasium zu Königshütte O.-S. XXVII. Jahres-Bericht*, entattet vom P. Feit, Königshütte 1898.

- Königliches Gymnasium zu Königshütte O.-S. XXI. Jahres-Bericht*, entattet vom P. Prohasel, Königshütte 1904.
- Kopiec J., *Kardynał Georg Kopp – biskup wrocławski (1887–1914)*, w: *Śląsk w myśli politycznej i działalności Polaków i Niemców w XX wieku*, red. D. Kisielewicz, L. Rubisz, Opole 2001, s. 99–106.
- Korzeniowska W., *Donnersmarckowie i ich udział w przemianach kulturalnych Świętochłowic (wiek XIX i początki XX)*, „Rocznik Świętochłowski”, t. 3, red. Z. Kapala, Świętochłowice 2001, s. 5–23.
- Kowalski J., *Biskup Teodor Kubina (1880–1951) człowiek wyprzedzający swoją epokę*, w: *Chrześcijaństwo*, t. 6, red. B. Bejze, Warszawa 1981, s. 25–76.
- Krasowski K., *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996.
- Kronika Pszczyńskiego Wolnego Państwa Stanowego Henryka Wilhelma Fryderyka Schaeffera*, Pszczyna 1997.
- Księga imion i świętych*, t. 3: H–L, red. H. Fros, F. Sowa, Kraków 1998.
- Kulak T., *Wydział Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1918–1945*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 10 (2002), nr 1, s. 27–38.
- Kurdziel-Drzewiecka I., *Konstanty Prus (1872–1961)*, „Mikołowskie Zeszyty Historyczne” 2014, nr 1, s. 7–40.
- Kwiatek J., *Szkolnictwo i oświata*, w: *Chorzów*, t. 3: *Od Stadt Königshütte do Królewskiej Huty (1868–1922)*, red. J. Kurek, M. Masnyk, P. Nadolski, Chorzów 2020, s. 259–282.
- Lemański J., *Księga Rodzaju. Rozdziały 11, 27 – 36, 43. Wstęp. Przekład z oryginału. Komentarz*, t. 1, cz. 2, Częstochowa 2014.
- Leon XIV, *List apostolski o znaczeniu archeologii z okazji stulecia Papieskiego Instytutu Archeologii Chrześcijańskiej (11 XII 2025)*, https://www.vatican.va/content/leo-xiv/pl/apost_letters/documents/20251211-nel-centenario-piac.html [dostęp: 27.01.2026].
- Lipońska-Sajdak J., *Konstanty Wolny marszałek Sejmu Śląskiego*, Katowice 1998.
- Lisowska M., *Szołtysik Wojciech*, w: *Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej*, red. A. Lysko, Pszczyna 1995, s. 278–279.
- Łuc I., *Słownik nazwisk mieszkańców południowego Śląska XIX wieku*, Katowice 2016.
- Mandziuk J., *Kubina Teodor Filip*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 6: K–P, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 253–262.
- Mapa Polskich Kolei Państwowych i Prywatnych oraz linii samochodowych P.K.P.*, Bydgoszcz 1939.
- Mapa topograficzna Świętochłowic i okolicznych miast z 1916 r.*, https://fotopolska.eu/Swietochlowice/b76249,Mapy_i_plany.html [dostęp: 28.01.2026].
- Misiaszek A., *Wpływ encykliki „Rerum novarum” na działalność duszpasterską Kościoła*, „Studia Elckie” 12 (2011), s. 236–250.
- Mikołajczyk P., *Teodor Kubina i Jerzy Stroba. Biskupi ze Świętochłowic*, w: „Z tej ziemi”. *Śląski kalendarz katolicki na rok 2007*, Katowice 2006, s. 153–158.
- Moško A., *Z badań nad nazwami miejscowości na Śląsku. I. Świętochłowice; II. Kochłowie*, „Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego” 45 (1965), z. 4, s. 234–239.
- Musialik W., *Tylla Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 442–443.

- Musiół L., *Dokument sprzedaży księstwa pszczyńskiego z dn. 21 lutego 1517 r.*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 2 (1930), s. 232-243.
- Newerla P., Schmidt Wiktor, w: *Raciborzenie Tysiąclecia*, red. K. Gruchot, G. Wawoczny, Racibórz 2002, s. 140.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992.
- Nocoń T., *Ojciec parafii i opiekun diecezji. Życie i posługa kapłańska Franciszka Strzyża (1876–1942)*, Warszawa 2024.
- Nowakowski A., *Terytoria oświęcimsko-zatorskie w Związku Niemieckim. Zarys prawnohistoryczny*, „Przegląd Historyczny” 76 (1985), nr 4, s. 783-793.
- Olszar H., *Kościół rzymskokatolicki w Królewskiej Hucie (Chorzowie) w latach 1868–1922*, w: *Chorzów*, t. 3: *Od Stadt Königshütte do Królewskiej Huty (1868–1922)*, red. J. Kurek, M. Masnyk, P. Nadolski, Chorzów 2020, s. 105-132.
- Olszar H., *Rozwój sieci parafialnej na terytorium Świętochłowic*, „Rocznik Świętochłowicki”, t. 2, red. J. Myszor, Świętochłowice 2000, s. 7-29.
- Olszar H., „*Sanctissimus Dominus noster*”. *Stulecie powstania administracji apostolskiej Górnego Śląska z siedzibą w Katowicach*, w: *Katowice miejscem ważnych wydarzeń na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci*, t. 7 (21), red. A. Barciak, Katowice 2022, s. 133-165.
- Pater J., *Kościół i kaplice archidiecezji wrocławskiej*, Wrocław 2002.
- Pater M., Deloch Edward, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 81-82.
- Pater M., *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do 1918*, Wrocław 1997.
- Pluta J., *Wkład duchowieństwa pochodzącego ze Śląska Górnego i Cieszyńskiego w nauki teologiczne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 8 (1975), s. 199-258.
- Pobog-Rutkowski A., *Historia miasta Królewskiej Huty*, Królewska Huta 1927.
- Prus K., *Z przeszłości Mikołowa i jego okolicy*, Mikołów 1932.
- Przybyszewski B., *Adam Stefan kardynał Sapieha. Pasterz dobry, ksiądz niezłomny 1867–1951*, Łańcut 2002.
- Rhode A., *Schildberger Erinnerungen. [Herausgegeben anlässlich des 30-jährigen Jubiläums des Posener Klubs des Verein]*, Posen 1838.
- Rospond S., *Słownik nazwisk śląskich*, cz. 2: G–K, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973.
- Rzymiski T. [Kubina T.], *Wartość dóbr doczesnych w świetle religii chrześcijańskiej. Szkic apologetyczno-społeczny*, Poznań 1906.
- Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur-Bezirks für das Jahr 1887*, Breslau 1887.
- Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatu-Bezirks für das Jahr 1891*, Breslau 1891.
- Schmidt P., *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker. Zum Fuktion eines römischen Ausländerseminars (1552–1914)*, Tübingen 1984.
- Seyda Zygmunt, w: *Śląski słownik biograficzny. Seria nowa*, t. I, red. M. Fazan i F. Serafin, Katowice 1999, s. 260-263.
- Sieg J., Biederlack Josef SJ, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2: *Bar–Centuriones*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszczyk, Z. Sułkowski, Lublin 1976, kol. 523-524.

- Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 7: *Lig–Miez*, red. S. Sochacka, Opole 1994.
- Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 8: *Mię–Niż*, red. S. Sochacka, Opole 1997.
- Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 11: *Poż–Roz*, red. S. Sochacka, Opole 2004.
- Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 12: *Roż–Sów*, red. S. Sochacka, Opole 2005.
- Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 14: *Ściana–Weł*, red. S. Sochacka, Opole 2009.
- Smółka L., Broda Ryszard Romuald, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 50–51.
- Steuer A., *Ksiądz Anastazy Muża (1886–1969)*, w: *Górny Śląsk i Pomorze dwa symbole niezależności Drugiej Rzeczypospolitej*, red. M. Mroczko, Bytom 1996, s. 221–224.
- Szaynok B., *Pogrom Żydów w Kielcach 4 lipca 1946 r.*, Warszawa 1992.
- Szczepaniak J., *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646–1789)*, t. A–I, Kraków 2008.
- Szramek E., *Ks. Jan Kapica. Życiorys a zarazem fragment z historii Górnego Śląska*, Katowice 1931.
- Targ A., *Historia miasta do 1922 r.*, w: J. Kantyka, A. Targ, Mikołów. *Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1972, s. 13–72.
- Tofilska J., *Parafia Mariacka w Katowicach – historia jak witraż. Jubileusz 150-lecia gminy katolickiej w Katowicach oraz 140-lecia poświęcenia kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP*, Katowice 2010.
- Trąba M., *Doświadczenia śląskie w działalności biskupa częstochowskiego Teodora Kubiny*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 35 (2002), z. 1, s. 104–136.
- Trąba M., *Ks. dr Teodor Kubina. Działalność narodowa i społeczna w latach 1905–1925*, w: „*Rocznik Świętochłowski*”, t. 4, Świętochłowice 2002, s. 1–276.
- Trąba M., *Kubina Teodor*, w: *Leksykon Panteonu Górnośląskiego*, red. A. Kłos-Skrzypczak, H. Olszar, Katowice 2020, s. 469–478.
- Trąba M., *Kubina Teodor Filip*, w: *Chorzowski słownik biograficzny. Edycja nowa*, t. 1, red. Z. Kapała, Chorzów 2007, s. 202–205.
- Trąba M., *Ks. Teodor Kubina jako działacz narodowy na Górnym Śląsku w latach 1918–1922*, w: *Nie tylko o Korfantym. Jeszcze o powstaniach śląskich i plebiscycie w świetle ostatnich badań*, red. Z. Kapała, Bytom 2000, s. 219–244.
- Trąba M., *Kubina Filip Teodor (1880–1951)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 3, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 194–206.
- Truchim S., *Historia szkolnictwa i oświaty polskiej w Wielkim Księstwie Poznańskim 1815–1915*, t. 2: 1862–1915, Łódź 1968.
- Szyniec G., *Dawne hutnictwo w gminie Lasowice Wielkie*, Lasowice Wielkie 2021.
- Walter P., *Das Collegium Germanicum und die Germaniker*, w: *Geschichte des kirchlichen Lebens in den deutschsprachigen Ländern seit dem Ende des 18. Jahrhunderts. Die katholische Kirche*, hrsg. E. Gatz, Bd: *Der Diözesanklerus*, Freiburg im Breisgau 1995, s. 253–263.

- Wojtas Maksymilian (1886–1962)*, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. J. Myszor. Katowice 2009, s. 447-448.
- Wolny J., *Kubina Teodor Filip*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 16: *Kubacz Franciszek–Legatowicz Ignacy Piotr*, red. E. Rostworowski, Kraków 1971, s. 28-30.
- W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*, t. 1, red. W. Koźlicki, Częstochowa 1931.
- Wycisło J., „*Katolik*” pismo ludu śląskiego w XIX w., w: „*Z tej ziemi*”. *Śląski kalendarz katolicki na rok 1984*, Katowice 1983, s. 91-93.
- Zarębczan W.M., *Polacy w Watykanie. Instytucje i urzędy oraz Polacy w nich pracujący. Historia i współczesność*, Pelplin 2004.
- Z dziejów Bojkowa. 100-lecie konsekracji kościoła parafialnego 1911–2011*, red. J. Cyran-Kowska, T. Ociecek, M. Tarnowska, Gliwice-Bojków 2011.
- Zieliński Z., *Papieżstwo i papież dwóch ostatnich wieków*, Poznań 1986.
- Związek J., *Kubina Teodor Filip*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10: *Krzyszkowski–Lozay*, red. A. Szostek (przewodniczący), Lublin 2004, kol. 136-137.
- Związek J., *Kubina Teodor Filip*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 207-211.
- Związek J., *Kubina Teodor Filip*, w: *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej*, t. 1, red. A.J. Zakrzewski, Częstochowa 1998, s. 66-72.
- Związek J., *Kubina Teodor Filip*, w: *Śląski słownik biograficzny. Seria nowa*, t. 1, red. M. Fazan, F. Serafin, Katowice 1999, s. 177-182.
- Związek J., *Życie i działalność biskupa Teodora Kubiny (1880–1951)*, „*Rocznik Świętochłowski*”, t. 1, red. Z. Kapała, Świętochłowie 1999, s. 7-31.

Słowa kluczowe: Teodor Kubina, Świętochłowie, prezbiter, redaktor
Keywords: Teodor Kubina, Swietochlowice, priest, editor